

Değerlerin Kök Dinamiklerle İlişkisi: Aile Değerleri Üzerine Bir Araştırma

Gamze Aksan*

* Doç. Dr. / Assoc. Prof.

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü /
Selçuk University, Faculty of
Letters, Department of
Sociology
gaksan@selcuk.edu.tr
Konya / TÜRKİYE

Gönderim / Received:

15 Eylül 2024

Kabul / Accepted:

28 Şubat 2025

Alan Editörü / Field

Editor: Ülfet Dağ

Öz

Bu çalışma, üniversite gençliğinin değer yönelimleri konusunda yapılmış bir dizi ampirik araştırma neticesinde ortaya çıkan bulguların işaret ettiği değer yönelimi değişiminin nedenlerini özellikle aile gibi kök bir dinamiğe yönelerek anlamayı amaçlamaktadır. Aile sosyalizasyonun ilk basamağı olarak doğumdan yaşamın sonuna değin bireylerin hayatı üzerinde etkisi tartışmasız ilk kurumdur. Ancak modernleşme sürecinin aile kurumuna etkisiyle bireylerin hayatındaki bahsedilen bu güçlü pozisyonun giderek azaldığı sıklıkla ifade edilmektedir. Çalışma gençlerin yetiştiği, çoğunlukla halen aynı evi paylaştığı ailelerin değersel yapısının anlaşılması ve daha sonra detaylı karşılaştırma yapabilmeyi mümkün kılabilmesi açısından önemli görülerek, aile ile ilişkisi görece daha yoğun ve sık olan bekâr üniversite öğrencilerinin ebeveynlerine yönelmiştir. Çalışmada çocukları üniversite öğrencisi olan 925 ebeveyne Schwartz'ın (1992) Değer Yönelimleri ölçeğinin yanı sıra, aile yapısı, dindarlık düzeyi, siyasal görüş çerçevesinde yöneltilen soruların demografik değişkenlerle ilişkisi analiz edilerek üniversite gençliğinin genel olarak aile değerleri profili çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular aynı ölçme araçlarının kullanıldığı gençlik araştırmaları sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre değer yönelimi ve kurumların değeri ölçek alt boyutlarında, gençlik ve aile değerlerinde benzeşen bir yapı görülmüştür. Gençliğin değişiminin izini sürerken gerçekte ailelerin değiştiği, gençlerin ise ailenin yansıması olduğu bulgusu bu çalışmanın en çarpıcı sonuçlarından.

Anahtar Kelimeler: Aile sosyolojisi, aile değerleri, gençliğin değerleri, değer araştırmaları, değer dönüşümü.

The Relationship of Values with Root Dynamics: A Study on Family Values

Abstract

This study seeks to explore the underlying causes of the shift in value orientations observed in a series of empirical studies conducted on university youth, with a particular focus on foundational dynamics such as the family. As the first institution of socialization, the family undeniably plays a pivotal role in shaping individuals' lives from birth to the end of life. However, it is frequently argued that the influence of the family has gradually diminished due to the impact of modernization on family structures. Recognizing the importance of understanding the value systems of families in which young people are raised—and with whom they often still share a household—this research aims to enable more detailed comparative analyses in the future. To this end, the study focuses on the parents of

unmarried university students, who maintain relatively frequent and close relationships with their families. The study surveyed 925 parents of university students using Schwartz's (1992) Value Orientation Scale, alongside questions on family structure, religiosity, and political views, which were analyzed concerning demographic variables. The aim was to map the overall profile of family values among university students. The findings were compared with results from previous youth studies that employed the same measurement tools. The research revealed a convergence in the value orientations and institutional value sub-dimensions between youth and their families. One of the most notable conclusions is the finding that, while it is often perceived that youth are undergoing significant change, it is, in fact, the families who are evolving, with the youth reflecting these familial shifts.

Keywords: Sociology of family, family values, youth values, value research, value transformation.

GİRİŞ

Modernleşmenin son iki yüzyılda insanlık tarihinde eşine az rastlanır hızda bir değişimi tetiklediği açıktır. Bu değişimin bireylerin dünyayı algılama biçimlerinden yaşam tarzlarına, tüketim tercihlerinden sosyal ilişkilerine, ayrıca daha makro düzeyde toplumsal kurumların yapısı ve işleyişine etkisi, önceki dönemlerle kıyaslandığında önemli farkları ortaya koymaktadır. Gerçekte toplumsal yapı sosyal ilişkileri anlatan insan etkileşimlerinin bütünüdür. Bahsedilen etkileşim sosyal gerçekliği meydana getirerek toplumların inanç, değer, tutum, davranış ve bunlara bağlı ortaya koydukları kurallar çerçevesini oluşturmaktadır. Bu durum her ne kadar doğal bir varoluş sürecini anlatsa da sosyal gerçeklik içerisinde her etkileşim çeşitli dönüşüm ve farklılaşmalara sebep olur. Sosyal değişimin hızının artması ve bu değişimin topluma etkisi, toplumsal değerlerle birlikte değerlendirildiğinde; nesillerin birbirini algılayışında, aynı zamanda aralarında kurdukları ilişkilerde görünürleşen değer farklılıkları; toplumsal düzenin sosyolojik olarak uyumlu ve bütünlüklü olması beklentisine görece olumsuz bir serh düşerken biryandan değişimin *öngörülemez* sonuçlarını çeşitlendirerek araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Nitekim klasik teoriler açısından sosyal araştırmaların temeli toplumsal eylemlerin *öngörülebilir* sonuçlarını belirleyerek gerçekte düzenin sağlıklı işleyişi ve sürdürülmesinin yollarının keşfi iken teknolojik gelişmelerle ivmelenen bu değişim tablosu araştırmacıları görece sert geçişlerle, öncesinde üzerine düşünmedikleri bağlamları araştırmaya yöneltmektedir. Bu çalışmanın asıl amacı ise bir dizi araştırma pratiği sonucunda ortaya çıkan değişimlerin izini sürerken geline aşamada ebeveynlerin, dolayısıyla da aile değerleri analiziyle gençliğin değer yönelimindeki değişimlerin temel orijinlerini anlamlandırmaktır. Burada araştırmacının motivasyonu, önceki araştırmalarda ortaya çıkan, neredeyse yirmi yılı geçen süre zarfında gençliğin değer yönelimlerindeki farklılaşma bulguları olmuştur. Daha açık ifade etmek gerekirse, üniversite gençliği 2000’li yılların henüz başında özellikle maddi değerler ve manevi değerler arasında karşıtlık algıliyorken, günümüzde daha karmaşık bir ilişki ortaya çıkmıştır. Önceki çalışmalarda negatif yönlü korelatif ilişkide maneviyat arttığında maddi değerlere olan yönelim azalıyorken yirmi yılı geçen süre sonrası gençlerde bu ilişki, gücü az da olsa pozitive dönerek iki faktör yapısı arasında birbirini destekleyen bir tablo oluşmuştur (Bkz. Topçuoğlu ve Aksan, 2019). Değişim konusunda güçlü ipuçlarından birisi olarak daha çok din ile ilişkilendirilebilecek değerleri içeren maneviyat değer yönelimi ile ortaya çıkan ilişkileri daha detaylı analiz edebilmek için gerçekleştirilen bir sonraki araştırmada elde edilen sonuç şaşırtıcı olarak değişimin sadece dışsal dindarlarda değil içselerde de gerçekleştiği (Bkz. Aksan ve Altunsu- Sönmez, 2019). Bu mikro bulgu üniversite gençliğinin din ve inanç bağlamında dünyaya daha farkı baktığı, geleneksel kalıpları ve modern motivasyonları bir arada ve birbirini destekler biçimde algıladığı yorumu ile bu çalışmanın yazarını aile gibi başlıca makro yapıları araştırmaya yöneltti. Bu araştırmada çocukları hâlihazırda üniversite eğitimi gören, cinsiyet dağılımı neredeyse eşit, toplamda 925 anne ve babanın genel betimleyici özellikleri ve değer yönelimleri analiz edilecek, üniversite gençliği ile aynı ölçeğin kullanıldığı önceki araştırmalarla birlikte tutarlı karşılaştırmalar yapılmaya çalışılacaktır. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Öncelikle kavramsal ve kuramsal açıdan değerler ve aile değerlerinden bahsedilecek, sonrasında aile değerleri ile ilgili literatür değerlendirilecektir. İkinci aşama ise alan araştırması çerçevesinde yöntem, analizler ve bulguları içermektedir. Yerli literatürde aile değerlerini değer yönelimleri ifadeleri üzerinden ölçen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışmada aile değerleri diğer puanlanabilir ve kategorik değişkenlerle ilişkiler doğrultusunda betimlenerek genel olarak bir “gençlik ailesi” profiline ulaşılmaya çalışılacaktır. Sonrasında üniversite gençliğinin değerleri ve ailelerin değerleri ilişkisinde karşılaştırılabilir bulgular iki temel araştırma sorusu üzerinden analiz edilecektir.

Değer Kavramı ve Değer Araştırmalarını İçeren Kısa Sosyolojik Arka Plan

Değer; ilk anlamda *“bir şeyin önemini belirlemeye yarayan somut ölçü bir şeyin değdiği karşılık, fehamet, kadir, kıymet”* ile daha soyut bir bağlam çerçevesi ile karşılık bulurken diğer anlamları genel olarak; *“para ile ölçülebilen karşılık”, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü”, “kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey”* biçiminde ifade edilmektedir (TDK, 2024). Kelime karşılıkları, bireylerin tutum ve davranışları arkasındaki temel öğeleri belirleme ve biçimlendirmedeki konumunu netleştirirken bu durum, özellikle insan davranışını merkeze alan çalışmalar açısından değer olgusunun analizinin önemini göstermektedir. Değerler konusuna dair yaklaşımlar, içerdiği teorik analizler, tartışmalar ve ölçme konusu bağlamında sosyoloji açısından oldukça geniş bir literatüre sahiptir. Sosyolojik olarak; değerler öncelikle klasik sosyologlardan Durkheim’in (1992) yorumlarında daha çok ahlak ve düzen çerçevesi ile anlam kazanırken Weber’in yaklaşımlarında toplumsal eylemin niteliksel özelliklerinden biri olarak (1999) dini ve iktisadi değerlerin birbirlerini belirleyebilme potansiyelinin izi sürülmüştür. Marx (2019) ise değerın tüm metalar tarafından paylaşılan bir nitelik olduğu vurgusuyla, kaynağı ve nihai belirleyicilerinin evrensel olması gerektiği düşüncesi üzerinden ilgisini, yegâne ortak özelliği insan ürünü olan malların kullanım ve değişim değerine yönelterek teorisini inşa etmiştir. Simmel (2014) sosyal etkileşim yaklaşımını kurgularken değeri varlığa anlam katan ve onu belirli kategorilerle anlayabilmemizi sağlayan olgular olarak tanımlamış, sosyal gerçeklik ve değerler ilişkisini berraklaştırmıştır. Sosyolojinin kurucu isimleri yaptıkları toplumsal analizler bağlamında her ne kadar değerlere bir şekilde atıfta bulunsalar da, döneme damgasını vuran pozitivist eğilim, bilimi değer yargılarından ayırma çabasıyla birleşmiş, değerler uzun süre araştırma nesnesi olmaya uygun görülmemiştir. Bu durumun en önemli gerekçeleri pozitivist bakış açısında *“değerlerin nesnel gerçeklik taşımadığı veya kişisellikten bağımsızlaşamayacağı”* gibi yorumlarla, kökende Comte etkisi taşıyan sosyoloji bilimindeki klasik dönem tartışmalarıyla temellenmektedir (Özlem, 1998; Özensel, 2003; Aksan, 2016).

Toplumsal değişim ile birlikte hızla artan sosyal sorunlar 1900’lü yılların başlarında sosyal araştırmaları ilgi odağı haline getirirken, bu dönemde sosyolojik araştırmalarda değer konusunun önünü açan önemli gelişmeler olmuştur. Neredeyse ilk çalışma olan 1918 tarihli Thomas ve Znaniecki (1984) göç sürecinde köylü profilini inceledikleri araştırmalarında tutumla ilişkilendirerek pozitif bir yaklaşım ortaya koyabilmek için değerleri Durkheim’in sosyal yapı konusundaki analizleri ve kolektif bilinç yaklaşımı üzerinden ele almış, anlam ve değer kavramlarını gözlemlenebilir olgulara bağlamaya çalışmışlardır (Adler, 1956; Wiley, 1986). Araştırmacılar bu bağlamda değeri *“bazı sosyal grupların üyelerinde bulunan ampirik içeriğe sahip herhangi bir referans noktası ve eylemin amacına ilişkin anlam”* olarak tanımlamışlardır (Karlı, 2016, s. 1605). Bu öncü çalışmanın etkisi ile sonraki çalışmalarda değerlerin tutumlarla birlikte ele alındığı gözlenmiştir. Burada temel nokta; tutumu meydana getiren duygusal, enformatik ve eylemsel arka planın bezer biçimde değer yargılarının oluşmasında da etkili olduğu, bu durumun negatif veya pozitif yönleri ile eylemin oluşunu etkilediğidir (Campbell, 1964). 1950’li yıllar sonrasında ise değer olgusunun kendisini diğer kavramlardan yavaşça ayırarak belirli sınıflandırmalarla bağımsız bir araştırma nesnesine dönüştüğü ve diğer değişkenlerle ayrıntılı ilişkisinin incelenmeye başlandığı görülmektedir. Bu çerçevede bireysel eylemler veya grup davranışlarını yönlendiren özelliği ile genelleşmiş sosyal ilişki örüntülerini yansıtan değerlerin, insanların yapıp etmelerini anlamada temel bir referans noktası olduğuna dair fikir gittikçe güçlenmiştir. Antropolog Kluckhohn (ve Ark. 1953, s. 59) değerın hem açık hem de örtük biçimde bir bireye özgü veya bir grubun özelliği olabildiğini, bireylerin veya grupların mevcut olan çeşitli eylem şekilleri, araçları ve hedefleri arasından nasıl seçim yapacaklarını etkilemede önemli bir rol oynadığını açıkça ifade etmiştir. Aynı dönemde Franz Adler (1956) ise sosyolojide değerler konusunun zorluğuna dikkati çekerek kavramı ayrıştırma yoluna gitmiş ve değerleri temel türlerine göre sınıflandırmıştır. Ona göre

(1956, s. 272), değerlerin tartışılmasının zorluğu “değer” kelimesinin farklı insanlar için ne anlama geldiği konusundaki belirgin farklılıklardan kaynaklanır. Bununla birlikte değer kavramı yaklaşık olarak dört türe indirgenebilir. Bunlar; mutlak anlamı, nesnedeki anlamı, içsel durumlar ve eylemlerdeki anlamıdır. Adler daha üst felsefi anlamlarda, Tanrısal olanı anlatan mutlak türün bilimsel olarak ele alınamayacağını, nesnelerdeki değerlerin nesnelerle ilgili insan davranışından ayrı olarak keşfedilemeyeceğini belirtir. İçsel durumlar da eylemden ayrı olarak gözlemlenemez. Bu çerçevede Adler (1956) değerler ile insan eylemlerinin doğrudan bağlantısına dikkati çekmiş; gerçekte sosyolojik açıdan değer konusunu netleştirmeye çalışırken değerlerin araştırma nesnesi olarak nasıl ele alınabileceği konusunda yön göstermiştir.

Değerleri ölçme konusunda Spranger’ın (1928) şahsiyet yapılarını araştırdığı ve buna göre altı değer kategorisi ile bireylerin değerlerinin ilişkilendirilebileceğini belirttiği çalışması ile araştırma silsilesinin başladığı görülmektedir. Spranger teorik, estetik, ekonomik, sosyal politik, dinsel olarak ayırdığı bu değerlerin sıralamasını, değeri değerlendiren özneye ve yaşamdaki vurgulanan duruma göre değişebilir görmüştür. Bireyin karşılaştığı yaşam deneyimlerinin veya durumlarının çeşitliliği, bunların bağlamına göre tanımlanabilir, değerler de bu bağlamları yansıtır. Spranger’ın zihinsel bir yapı olarak değerlerin sıralamasına ilişkin önerileri, Allport, Vernon ve Lindzey tarafından geliştirilen envanterin temelini oluşturmuştur (Barker ve Ark., 1978, s. 6). Böylelikle Allport, Vernon ve Lizdey’in (1960) sosyal, ekonomik, siyasi, bilimsel, dini ve estetik olarak değerleri ele aldıkları ve bunları alt boyutlara dönüştürdükleri çalışmaları ile devam eden değer araştırmaları sonrasında Rokeach; değerler konusunda yaptığı uluslararası araştırmalarda değer ve tutum kavramını ayırarak kavramlar arası farklara dikkati çekmiştir. Bu farkın kaynağı, değerın tek bir inancı temsil etmesi, tutumun ise inanç organizasyonu olmasıydı. Ona göre değerler toplumsal, kültürel ve kişisel yönleri ve bu yönlerin içselleştirilmesi ile bireylerin yaşamları üzerinde etkili olan; bu anlamda sosyal tutumlarını, ideolojilerini aynı zamanda davranışlarını yönlendiren ve belirleyen olgulardır (Rokeach, 1968a, 1968b, 1973). 1980 sonrasında değer kategorilerinin sistemleştirilmiş biçimde genişletilerek uluslararası geniş data’lı çalışmalarla devam etmiştir. Burada ise öne çıkan çalışmalar Inglehart ve Schwartz’ın geliştirilmiş versiyonları ile günümüze kadar devam eden çalışmalarıdır. Bu çalışmaların önemi ise yıllar içerisinde devam niteliği gösteren araştırmalarla birlikte on binleri aşan geniş katılımlı, kapsamlı araştırma bulgularını içermeleridir.

Inglehart’ın çalışmaları (1977; 1990; 1997, Baker ile 2000, Welzel ile birlikte 2005; 2013) kültürel etkilerin önemi üzerinden teknolojik ve ekonomik gelişmelerle değerlerin etkileşimine ve bu noktada modern ve postmodern değişim sürecine dikkati çekmesi bakımından önem taşır. Ayrıca, araştırma ekibi ile yaptığı çalışmalarda dünya değerler haritasını çıkararak özellikle batıda 70’lerden 2000’li yıllara yaşanan değer dönüşümünü analiz etmiştir. Yıllar önce gerçekleştirdiği ilk çalışmada “ileri sanayi toplumlarının siyasal kültüründe kuşaklar arası bir değişimin var olup olmayacağı” sorusu ile araştırmalarına başlayan Inglehart’ın devam çalışmaları neticesinde ortaya çıkan 35 yıllık tecrübesi (Inglehart, 2013, s. 131); “endüstriyellemenin artışı ve savaşlar gibi dışsal dinamiklerin etkisiyle öncekilerden bugüne değerlerin kuşaklararası materyalistten post-materyaliste doğru dönüştüğünü” çarpıcı biçimde göstermiştir. Daha spesifik bir bulgu materyalist ve post-materyalist değerler arasındaki kutuplaşma ile ilgilidir. Bu değerler, ekonomik ve fiziksel güvenlik odağından; kendini ifade etme, öznel iyi olma hali ve yaşam kalitesine doğru artan bir yönelimle nesiller arası bir kaymayı göstermektedir. Bu kültürel değişim, post-endüstriyel toplumda hayatta kalmanın garanti olduğu koşullarda büyüyen kuşaklar arasında ortaya çıkmaktadır (Welzel ve Inglehart, 2005).

Diğer taraftan Schwartz (1990, 1992, 2001, 2011) araştırmalarında değerler açısından daha çok kültürlerarası ortak evrensel bağlamları keşfetmeye odaklanmıştır. Bireysel ve kültürel olmak üzere ikili ayrım çerçevesinde yürüttüğü araştırmaları atmıştan fazla ülkede gerçekleştirilmiştir. Bireysel

ayrımın amacı kişilerin yaşamlarına yön verirken önem derecelerine, kültürel ayırmda ise toplumsal olarak paylaşılan ve normlara dayanan soyut düşüncelere dair bilgi üretmektir (Küçük, 2016, s. 281). Araştırmacının değerler konusunda araştırma yaklaşımı, sonrasında portre değerleri ölçen ifadelerle dönüşecek olan 57 değer ifadesi ve devam eden 10 alt kategoriye test ettiği değer yönelimleri ölçeğidir (Schwartz, 1992). Yakın tarihli bir çalışmada temel değerler konusunda geliştirdiği dört ölçüm aracını detaylı biçimde açıklayan Schwartz (2021) kendi değer kuramı için üç temel varsayımı öne sürer. Gerçekte değerler, insanın hayatta kalması için üç evrensel gereklilikle başa çıkmak için gerekli olan güdülerin (yani hedeflerin) bilişsel temsilleridir. Bunlar (a) organizmanın biyolojik ihtiyaçları, (b) kişilerarası koordinasyon için etkileşimli ihtiyaçlar ve (c) refah ve hayatta kalma için grup ihtiyaçlarıdır. Belirli değerlerin her biri, bu üç gereklilikten biri veya daha fazlasından türetilir. Bu gereklilikler evrensel olduğundan, bunlardan türetilen değerlerin kültürler arasında tanınması muhtemeldir. Değerler, aynı zamanda onların ifade ettiği hedefler arasındaki uyumluluk veya çatışma derecesine dayalı tutarlı bir yapı oluşturur. Bu, değerlerin, iki değer ne kadar uyumluysa, dairenin etrafında o kadar yakınlaştıklarını ve ne kadar çatışma içindeyse o kadar uzaklaştıklarını ifade eden dairesel bir yapı oluşturduğu anlamına gelir. Uyumlu değerler benzer algıları, tercihleri ve davranışları yönlendirir, böylece kişi aynı eylemde hedeflerini başarıyla takip edebilir. Çatışan değerler ise Schwartz'a göre (2021, s. 3) zıt algıları, tercihleri ve davranışları yönlendirir, bu nedenle birine yönelmek diğerine yönelmeyi engelleyebilir.

Schwartz'a kadar devam eden süreçte adı geçen araştırmacıların geliştirdikleri ölçme araçları, geliştirilmiş versiyonları ile özellikle ülkemizde konu ile ilgili literatürde sıklıkla tercih edilmektedir. Tercih sebebi; bahsedilen ölçme araçlarının evrensel değerleri ölçmeye yönelmesi ve ülkemize dair bu ölçeklerin bulguları özelinde artık hali hazırda disiplinler arası bir veri havuzu oluşmuş olmasına bağlanabilir. Bu noktada belirli kategorilerde kıyaslama yapılabilmesi açısından alanda çalışan araştırmacılara kolaylık sağladığını düşünülebilir. Nitekim toplumsal olguları analiz ederken değer araştırmalarının kuşkusuz en önemli sosyolojik yönlerinden biri toplumsal değişimin yönü ve niteliği açısından açıklama yapabilmeyi mümkün kılmıştır. 50'li yıllarda henüz sosyolojide değer araştırmaları ilk örneklerini somutlaştırırken dönemin ilk çalışmalarından Rose'un (1956) çalışması daha başlangıçta sosyologlar, psikologlar ve antropologların değerler konusunda ilgisinin ortaklaşan yönlerini; değerlerin toplumda dağılımı, değerlerin bireyde ve insan etkileşiminde temel yeri ve insanların sahip olduğu değerlerdeki değişim süreçleri olarak ifade etmişti. Değer araştırmalarının hem bilgiyi genişletme hem de politika yapımında önemine dikkati çektiği çalışma bahsedilen dönemde "sosyolojinin değer araştırmalarını daha işlevsel olarak kullanması gerektiğini" açıkça vurgulamakta ve "sosyolojik araştırmaların böyle bir alan bilgisini kullanma aşamasına geçiyor gibi görüldüğünü" belirtmektedir (Rose, 1956, s. 17). Buradaki açık ilandan bugüne kadar geçen neredeyse yetmiş yılı aşan süreçte, diğer uluslararası çalışmalarla ilgili ya da onlardan bağımsız olarak ülkemizde Hilmi Ziya Ülken (1965, 1966) 'in teorik çalışmalarından başlayarak Kağıtçıbaşı'nın (1972) araştırması ile devam eden, Ergüder ve arkadaşları (1991), Erol Güngör (1993), Gökçe (1994), Topçuoğlu (1999) ile 2000'li yıllara kadar sayıca az saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Ergüder ve Arkadaşlarının TÜSİAD desteği ile yaptığı araştırma, derneğin ülke ekonomisindeki gelişmeleri izlemek amacı ile dönemsel olarak önemli görülen konularda ekonomik ve sosyal araştırmalar yaptırma motivasyonu ile Rose'un (1956) işlevsel olması bakımından işaret ettiği araştırmalara görece örnek olabilse de diğer araştırmaların büyük kısmında araştırmacıların akademik yazın bağlamında değerleri ele aldıkları görülmektedir. Bu çalışmaların her biri devam çalışması olmayan, Türkiye' de toplumsal, ahlaki, dini değerlere odaklanan ve daha çok gençlik kategorisine ilişkin önemli analizleri içermektedir. 2000'li yıllar sonrasında değerler konusuna ilgi artmış, sosyolojik psikoloji, antropoloji gibi alanların yanında eğitim, ilahiyat alanlarında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Disiplinler arası ilgi artışında ülkemizde değerler eğitimi ile eğitimin yeniden yapılandırılması projesinin etkisi olduğu söylenebilir. Bu ilgili çerçevesinde, bakanlıkların

desteklediği projeler kapsamında yeni uygulamalarla birlikte konu ile ilgili mevcut durumu betimleyen ve farklı değişkenlerle ilişkilendiren çalışmalara yakın zamanda daha sık rastlıyoruz. Diğer taraftan açıkça ifade etmek gerekirse modernleşme ile sıklıkla ilişki kurulan toplumsal değişim; bilgi teknolojilerindeki küresel gelişmelerin yerele yansmasıyla derinleşen kuşaklararası ilişki mesafesi 2000’li yıllar sonrasında çok daha etkili ve görünür olmaya başladı. Günümüz piyasa koşullarında siyaset ya da ekonomi gibi alanların işlevsel kullanımının yanında toplum analistlerinin toplumsal değişimin sonuçlarını öngörebilmede, farklı parametreler arasında ilişki kurabilen sistemli değer çalışmalarına daha fazla ihtiyaç duyacağı açıktır. Benzer bir ilgi ile değerlerin analizinde aile değerleri başlığına yönelen bu çalışmanın şimdiki kısmı, aile değerleri ile ilgili yaklaşımlara ve yapılmış araştırma sonuçlarına yer verecektir.

Aile Değerleri

Aile sosyal yapının makro bir unsuru olarak nihayetinde içerisinde sayısız mikro ilişkiler ağı bulunduran, bu çerçevede temel işlevi topluma yeni bireyler kazandırmak olan başlıca kurumdur (Neubeck ve Glasberg, 1996, s. 55). Bu temel işlevi içerisinde birçok alt işlevi barındıran aile tarihin başından bu yana biyolojik ve sosyal gelişimin ilk basamağı olarak toplumsal normların, sosyal rollerin ve ilişkilerin aynı zamanda da kültürün taşıyıcısı ve aktarıcısı konumundadır. Bu konumu neredeyse hiç değişmezken sosyal değişimin tipik örneklerini en somut gözlemleyebileceğimiz yer yine ailedir. Aile tarihsel olarak zaman içerisinde birçok durumdan etkilense de değişikliklere uyum gösterebilmeyi başarmış, değişip dönüştüğü ölçüde var kalabilmiş çok esnek bir toplumsal birimdir. Böylelikle aile, toplumun temel unsuru olarak her dönemde belirli açılardan öneme sahip olagelmıştır. Fakat bu ilgi Nirun’a göre (1994, s. 17) endüstrileşme sürecine giren toplumlarda kendiliğinden doğmaktadır. Aile tarihsel açıdan bir sosyal grup olarak küçülse de kurum olarak güçlenmiştir. Toplumun yapısı değişirken, ailenin değişen sosyal yapısında, sosyal ve kültürel rollerinin daha çok güçlendiği görülmektedir. Ailenin burada bahsedilen güçlü yapısı, özellikle modern toplumlarda endüstrileşme, kentleşme, teknikleşme, bireycileşme gibi süreçlerle birlikte ortaya çıkan sosyal sorunların ve krizlerin çözümünde yegâne kurtarıcı görevinin yine aileye verilmesi ile pekişmektedir.

Günümüzde aile özellikle 2000’li yıllar sonrasında tartışmalı birçok önemli konunun odak noktası olurken çağdaş toplumsal kaygıların merkezinde yer almaktadır. Dünya’da mevcut politik eğilimlerin de ilgisini çeker biçimde bu değişim, çağdaş eğilimleri 'bencil bireycilik' olarak nitelendirmekte ve kurtuluş için aile değerlerine dönüşü önermektedir. “Aile, siyasi çevrelerde, medya beyanlarında ve genel dilde sosyal ahlak ve ekonomik gerileme ile ilgili endişelerin odak noktası haline neden geldi?” gibi üst projeksiyon soruları, gerçekte “aile değerleri” nin tam olarak ne olduğu sorusuyla birleştiğinde ortaya daha karmaşık bir tablo çıkmaktadır. Burada dış değişkenlerden ziyade daha içsel parametrelere yöneldiğimizde, aile yaşamında ve hane halkındaki değişikliklerin konu ile ilgili çağdaş endişelerin merkezinde bulunduğu görülür. Bu değişiklikler evliliğin popülaritesindeki düşüşün yanı sıra evlilik yaşının yükselmesi, boşanma, evlilik dışı ilişkilerde artış, yeniden evlenme (seri monogami), yeniden şekillenen veya üvey aileler, tek ebeveynlik, ortak velayet, kürtaj ve iki kariyerli hanelerin sayısındaki artışı içermektedir. Özellikle batıda aile değerleri etrafındaki tartışmaların odağı bu değişikliklerin algılanan etkileri, bunların nedenleri ve sonuçları üzerinedir. Temel kaygılar; istikrarlı evlilikler, çocuk yetiştirme, rollerin cinsiyete göre ayrışması gibi aile ve cinsiyet ilişkilerinde ortaya çıkan çağdaş farklılıklar üzerinden sosyal sorunlar bu değişimlere bağlanır (Jagger ve Wright, 2004). Burada radikal iki uçtaki görüşlere dikkat kesildiğimizde; bir tarafta toplumsal hayatın bir biçimde doğal sonucu olan değişimin önünde duran aşırı muhafazakâr görüşler ile biraz önce bahsedilen ailedeki yapısal ve ilişkisel değişimleri daha bireyci ve özgürlükçü referanslarla; post modern aile çeşitliliği fikriyle savunan, “aile değerleri lobisi” adı verdikleri eğilimi köktenci biçimde eleştiren bakış açılarıyla karşılaşılıyor (Bkz. Collier, 2004; Stacey, 2004). Aile üzerine, özellikle değişimin hızlı

gerçekleştiği zamanlarda radikal düşüncelerin biraz daha yüksek sesle dile geldiği görülse de burada değişimin mevcut yapıları ve ilişkileri nasıl etkilediği, olası öngörülebilir sonuçları ve bunun nihayetle toplumsal düzenle kurduğu ilişki sosyolojik açıdan önemli kabul edilebilir.

Ailenin sosyalizasyonun ilk basamağı oluşu, bireylerin davranışlarının arkasında yatan temel olguların; inançların, değerlerin, tutumların ana kaynağı olarak yine aileyi ön plana çıkarmaktadır. Ailelerin benimsediği değerler, çocuklar için ilk ve temel örnekleri teşkil ederek sosyal ilişkilerini inşa etmede temel referans kaynağıdır. Süreç çatışmacı veya dayanışmacı unsurları içerisinde barındırdığı için burada tam bir örtüşmeden bahsedilemeyeceği gibi değerler diğer sosyal çevrelerden elde ettikleri kazanımlarla şekillenerek bireylerin değişken ya da kalıcı olarak dış dünyayı ve sosyal ilişkilerini anlamlandırmasını sağlayan olgulara dönüşürler. Diğer taraftan aileler açısından belirli değerler dönemsel olarak daha önemli olabilirken bazı değerlerin aileye daha çok atfedilebileceğini ifade edebiliriz. Nirun'un (1994) aile-kültür ilişkisinde; aile fertleri arasında her ikili ilişkinin özünde sosyal bir bağlam olduğunu işaret ederek öne çıkardığı "sadakât, fedakârlık, şefkat, koruma-himaye" etme gibi ailenin üyeleri arası ilişkilerde birincil işleve sahip değerler bu duruma örnek gösterilebilir. Nitekim 2010 yılında gerçekleştirilen Türkiye'nin Aile Değerleri Araştırması (2010) bulguları da bu yaklaşımı doğrulayarak sadakat ve ailenin korunması değerlerine dikkati çekmektedir. Diğer öne çıkan değerler, evlilik, terbiye, geçim, saygı, görgü (Canatan, 2016), sevgi, sabır, sorumluluk, sadakat ve hoşgörüdür (Sağlam, 2020). Genel olarak ailenin sosyolojik özelliklerini göz önünde bulundurduğumuzda; ailenin temel işlevlerini gözleyebildiğimiz fizyolojik, psikolojik, sosyalleşme ve dini işlevlerini içine alan ve bu işlevlerin yerine getirilmesini sağlayan değerler; aile kurumu, evlilik, geçim, sadakat, paylaşma, sorumluluk, hoşgörü, sevgi, saygı ve sabır değerini ön plana çıkarmaktadır (Özensel, 2021, s. 61).

Literatür incelendiğinde değerler özelinde Türkiye'de gerçekleştirilen lisansüstü araştırmalarda eğitim öğretim düzeyindeki gençlik kategorisi niceliksel olarak sıklıkla çalışılan alanlardan birisidir. Genel olarak değerler konusunda yapılmış en kapsamlı araştırmalardan biri 90'lı yıllarda, Inglehart'ın sürdürdüğü Dünya Değerler Araştırması çerçevesinde gerçekleştirilen ikinci bir çalışmaya veri olarak (Ersoy, 2018, s. 363) ve TÜSİAD desteği ile Ergüder ve Arkadaşlarının Türk Toplumunun Değerleri çalışmasıdır (1991). Bu çalışmada söz konusu dönemdeki bulgulara dayanarak, dönemin insanının geleneksel toplum, sanayi toplumu ve sanayi ötesi toplum kalıplarına uymadığı, tarihsel olarak Osmanlıdan günümüze gelen aile, din ve ordu gibi kurumların toplumsal değer sistemimizde odak noktası olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ancak bu kurumlarla ilintili olan geleneksel değerlerin büyük ölçüde aşınmaya başladığı -örneğin kaderciliğin kabul edildiği fakat içerikte akılcı öğelerden izlerin var olduğu- belirtilmiştir. Diğer bir önemli bulgu devletin refah dağıtıcı ve adil rolünün yanı sıra serbest piyasa ekonomisine geçilen söz konusu dönemde piyasalarda rekabetin "değerli" görülmesidir (Ergüder ve Ark. ,1991, s. 51). Evreni ve kapsamı bakımından diğer önemli araştırma, 2010 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün Türkiye'de Aile Değerleri (ASAGEM, 2010) isimli 12 bölgeyi temsil eden nitel ve nicel olarak gerçekleştirilmiş araştırmasıdır. Aile değerlerini ölçmede kendi geliştirdiği envanteri kullanan bu araştırma kapsamında "ailenin değeri" nin Türk değerler sisteminde üzerine uzlaş sağlanan değeri ile birlikte geleneksel aile değerlerinin modern kentsel aile değerleri ile birlikte varlığını sürdürdüğü ifade edilmiştir. Çocuklar ise aile için çok özel bir konumda ve oldukça değerlidir. Bu bulgu Kağıtçıbaşı'nın araştırmaları ile de desteklenmekte, çocukların değeri konusunda 30 yılı yansıtan araştırmaların verileri ile örtüşmektedir (Bkz. Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2017) ¹. Aile Değerleri araştırmasında sadakat, dini ve manevi değerlere bağlılık, nikah, mahremiyet gibi değerlerin Türkiye 'de aile değerleri açısından önemli görüldüğü belirtilirken gençlerin bağımsızlığı konusu

¹ Kuşaklararası farkı araştıran bu çalışmada son otuz yılda çocuklara verilen psikolojik değerlerde yükseliş, ekonomik-faydacı değerlerde düşüş tespit edilmişti. Detaylar için bkz., Çiğdem Kağıtçıbaşı ve Bilge Ataca, Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye'den otuz yıllık bir portre. *Sosyoloji Dergisi*, (35), 2017, s. 77-101.

savunulsa da yüksek sapmalar nedeniyle buna ilişkin kanaatin henüz net olmadığı sonucuna varılmıştır (ASAGEM, 2010, s. 302-306).

Türkiye’de “aile değerleri” araştırmaları konusunda yapılmış 2000’ler sonrasında otuza yakın lisansüstü tez çalışması bulunmaktadır (Bkz. YÖK Tez). Bunlardan her biri saha araştırması içermemekle birlikte çok yakın tarihte artan ivme ile bu sayının neredeyse yarısı 2020 yılından sonraya aittir. İletişim, eğitim, işletme, din, dilbilim, adli tıp gibi alanların yanı sıra daha çok psikoloji alanında çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Sosyoloji alanında sayıca az çalışmanın neredeyse tümü 2020 yılı sonrası yapılmıştır. Alan araştırması içeren çalışmaların sonuç bulgularını değerlendirdiğimizde; Saraçoğlu (2023) ‘nun muhafazakâr aile değerlerine yönelik tutumlarda kuşaklararası farkı incelediği çalışmasının odak grup görüşme verileri, konuyla ilgili fikir vericidir. Aileler gençlerin değerleri ile kendi değerleri arasındaki değişimi doğrularken kendilerini üst kuşak ve alt kuşak arasında “sıkışmış bir nesil” olarak hissettiğini ifade etmiş, gençlerin ise özellikle kadın erkek ilişkileri, evlilik gibi konulardaki düşüncelerinde, farklı fikirlere dair kendi eylemlerinden bağımsız olarak saygı duymaya yönelme tespit edilmiştir. Burada gençlerin aile değerlerinin bu çağla örtüşmediği, sorgulanması ve değişmesi gerektiği konusundaki yaklaşımları dikkat çekicidir (Saraçoğlu, 2023, s. 95-96). Tezcan’ın (2023) araştırması aile değerlerinin kuşaklara aktarılmasında büyükanne-büyükbaba torun ilişkisini nitel yöntemle incelemiş, sevgi, saygı değerleri ön plana çıkarken bahsedilen üst kuşağın değerler aktarımında sorumlu görüldüğü bulgusuna ulaşılmıştır. Barlık (2023) ise çalışmasında dünya değerler araştırması 1999-2004 ile 2010-2014 veri setlerinden faydalanarak Akdeniz ülkeleri olan İspanya, Mısır ve Türkiye’de aile değerleri arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmaya göre İspanya’daki aileler geleneksel aile değerlerinden modern aile değerlerine doğru bir kayma gösterirken, Türkiye ve Mısır için bir değişim bulgulanmışsa da değişimin yönünü tespit etmek mümkün olamamıştır (Barlık, 2023, s. 127). Bahsedilen çalışma, Inglehart’ın yürüttüğü dünya değerler araştırmasında Türkiye’ye ilişkin veriler üzerinden bulgulara ulaşan, böylelikle aile değerleri ile ilgili sosyoloji alanında ampirik bulguları analiz eden en güncel çalışma konumundadır. Bu çalışma için kıyaslanabilir olan bulgulara sonraki başlıklarda detaylı olarak değinilecektir.

Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışma ülkemizde ve dünyada sosyolojik araştırmalarda ve spesifik olarak değer analizlerinde önemli bir kategori olarak belirginleşen gençlik kategorisinin değer dönüşümlerini anlamlandırmada bir parametre olarak gördüğümüz aileyi anlamak; betimleyici ve ilişkisel bulgular elde edebilmek amacıyla yapılmıştır. Önceki çalışmalardan elde edilen değişim bulgusuna makro yapıların etkisinin anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışma ile değer dönüşümü sosyolojik gerekçelere oturtmak istenmektedir. Bu isteği gerçekleştirebilmenin bilimsel yollarından birisi kuşkusuz analitik olarak karşılaştırılabilir sistemli çalışmalar yapılmasıdır. Türkiye özelinde aile değerleri ile ilgili yapılmış çalışmalar açısından değerlendirildiğinde, genel çıkarımlar dışında mevcut araştırma bulgularını kıyaslama ya da örtüştürebilmeyi sağlamanın imkanı zorlaşabiliyor. Nitekim çalışmanın önceki kısımlarında spesifik olarak aile değerleri odaklı literatür verileri, çoğunlukla ailenin değeri ve ailenin değerli gördüğü farklı olgulara işaret etmekteydi. Hali hazırda aile değerlerini doğrudan gösteren analitik kıyaslamaları elverişli kılacak sistematik araçlar kullanan öncül araştırmaların neredeyse yokluğu nedeniyle bu çalışmada başlangıçta, gençlik aile karşılaştırması yapma amacından önce sistemli ölçme araçları ile aile değerlerini betimleyebilmek önemli görüldü. Dolayısıyla bu çalışma çerçevesinde gerçekleştirilen analizlerde ikincil olarak, önceki gençlik araştırması olan Çalışma 1’de (Topçuoğlu ve Aksan, 2019) elde edilen gençlik bulguları bu çalışmanın aile bulguları ile karşılaştırılacaktır.

Bu çalışma nicel araştırma tekniklerine göre tasarlanmıştır. Çalışmanın alan araştırma evreni Konya’ dır. Örneklem ise Konya’da devlet üniversitesinde okuyan öğrencilerin ailelerinden seçilmiştir.

Evren ve örneklem seçiminde eski ve köklü olan üniversitenin niceliğe ve niteliğe dayanan heterojen yapısı ve önceki çalışmalarla örtüşebilirliği etkili olmuştur. Dolayısıyla bu araştırma kapsamında çocuğu lisans düzeyinde üniversite eğitimi gören toplamda 940 katılımcıdan veri toplanmış, eksik ve hatalı verilerin kontrolü gerçekleştirildikten sonra 925 anketin kullanılmasına karar verilmiştir. Lisans öğrenci rakamının yaklaşık elli beş binlerde olması dikkate alındığında; elde edilen sayı %3,5 hata payı, %99 güven aralığı ile evreni temsil etmektedir (örneklem formülü için bkz. Israel, 1992) Araştırma 2023 yılı dönem sonu tatilini kapsayan süreçte gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaca yönelik örnekleme tekniği ile katılımcılar seçilmiştir. Araştırmada kullanılan soru formu veri çeşitliliğini sağlayabilmek için farklı fakültelerde, bölümlerde ve sınıflarda öğrenim gören üniversite öğrencilerine teslim edilmiş, karşılaştırılabilir olması amacı ile birbirine yakın sayıda kadın ve erkek katılımcı önemsenerek ailelerine (anne veya babalarından sadece birine) uygulatmaları istenmiştir. Burada sağlıklı veri toplanabilmesi amacıyla, çalışmanın amacı, araştırmacının niyeti, dağıtılan soru formunun özellikleri öğrencilere anlatılmış, ailelere uygulanması konusunda katılım sağlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Katılımcılara yöneltilen demografik soruların yanında yetiştikleri aile ve şu anki aile türü, yetiştikleri ailede ve şimdiki ailelerindeki ebeveyn tutumlarını ölçen sorular sorulmuştur. Ayrıca, idealize ettikleri ile reel olan arasındaki ilişkiyi görebilmek amacı ile genel olarak çocuk yetiştirme sürecinde hangi değerlerin önemsenmesi gerektiği ve spesifik olarak kendi çocuklarını yetiştirme sürecinde hangi değerleri daha çok önemli gördüklerini ölçen sorular çoklu cevap verebilecekleri şekilde katılımcılara yöneltilmiştir. Buradaki iki sorunun yönergesinde de verecekleri cevabı, bu araştırmanın ölçme araçlarından birisi olan Schwartz'ın (1992) değer yönelimleri ifadeleri içerisinde seçmeleri istenmiştir. Ayrıca gençliğin ailelerini genel olarak betimleyebilmek ve ayrıntılı analizler yapabilmek için sağ sol uçta puanlanan 10 dereceli siyasal görüş cetveli ile 6 dereceli dini inanç düzeyi soruları soru formunda yer almıştır. Araştırmada kullanılan ölçekler ise Rokeach (1973) ile başlayıp Schwartz (1992) tarafından devam eden sistemli araştırmalar dizisinde kullanılan değer yönelimi ölçeği ve Topçuoğlu'nun (1999) kullandığı kurumların değeri ölçeğidir. 57 ifadeden oluşan değer yönelimleri ölçeği önem derecesini 7'li ayrıştırımla ölçmektedir. Ölçeğin bu araştırmada analize uygunluğunu saptayabilmek amacıyla ölçek verileri güvenilirlik analizine tabi tutulmuş, analiz sonucunda ölçeğin güvenilirlik katsayısı α : 0,948 bulunmuştur. Kurumların değeri ölçeği ise 46 ifade ile beşli Likert ayrıştırımını kullanmaktadır. Bu araştırma verileri kapsamında kurumların değeri ölçeğinin güvenilirlik katsayısı α : 0,937'dir. Analizlere göre her iki ölçme aracının bu çalışma örnekleminde yüksek derecede güvenilir olduğu saptanmıştır. Bu ölçekten elde edilen bulgular Çalışma 1'de (Topçuoğlu ve Aksan, 2019) elde edilen bulgularla kıyaslanabilir testlere tabi tutularak yorumlanacaktır.

Demografik Veriler

925 katılımcının kategorik demografik verilerinin dağılımları Tablo 2'de gösterilmiştir. Verilere göre cinsiyet dağılımı araştırmanın örneklem seçiminde dikkat edilen bir husus olarak, birbirine yakın oranlarda kadın ve erkek katılımcı sayısını yansıtmaktadır. Üniversite gençliğinin ailelerinin yarısından fazlası lise veya üniversite mezunudur. Lisans ve lisansüstü katılımcı sayısı örneklemin %28,6'sını oluştururken daha eğitimli sayılabilecek lise mezunları ile birleştiğinde oran %55,6'ya yükselmektedir. Okuryazar olmama ve sadece okuryazar olma oranı oldukça düşük iken ilkökul ve ortaokul mezunları örneklemin %40,2'sini oluşturmaktadır. Kadınlar ve erkeklerin eğitim durumu detaylı incelendiğinde anlamlı bir farkla (ki kare: 0,000) okuryazar olmayan, okuryazar ve ilkökul mezunu kadınlar/anneler erkeklerden/babalardan oransal olarak açık aralıkta fazla iken ortaokul ve lise mezunu olmada hemen hemen eşit dağılım görülmüştür. Lisans mezunu ve yüksek lisans mezunu olma durumu ise çoğunlukla erkek katılımcılarda yüksek orandadır. Cinsiyet açısından eğitim düzeyi önceki çalışmada (Çalışma 1,

Topçuoğlu ve Aksan, 2019) ortaya çıkan aile profiliyle paralel bulgulara sahiptir. Araştırmada katılımcıların hayatının büyük kısmını çoğunlukla büyükşehirlerde geçirdiği görülmektedir. Bu dağılımın oranı %44'ü gösterse de %31 şehirde geçirenlerin oranı ile birleştiğinde %75 oranı ile örneklemin çoğunlukla kent karakterli olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmaya katılan anne babaların çocuklarının cinsiyeti, değer yönelimleri ile ilişkisi önemsenerek sorulmuştur. Katılımcıların %60'ın üzerinde hem kız hem de erkek çocuklarının olduğu görülmektedir. Sadece kızları/kızı olanlar sadece oğlu/oğulları olanlardan sayıca yüksektir. Katılımcıların çalışma durumu değerlendirildiğinde çalışanlar, katılımcıların yarısına yakın orandadır. Emekli olanlarla birlikte düşünüldüğünde hanelerin görece düzenli gelire sahip olduğu ifade edilebilir. Cinsiyet açısından çalışanların %75 e yakını erkekler, çalışmayanların ise aynı yüksek oranda kadınlar olduğu görülmüştür.

Tablo 1: Demografik değişkenlerin dağılımı

Frekans dağılımları		Frekans	Yüzde		
Cinsiyet	Kadın	479	51,8		
	Erkek	446	48,2		
Eğitim	Okuryazar değil	9	1		
	Okuryazar	16	1,7		
	İlkokul	196	21,2		
	Ortaokul	176	19		
	Lise	258	27		
	Üniversite	246	26		
	Lisans üstü	24	2,6		
En uzun süre yaşanılan yerleşim yeri	Köy	70	7,6		
	Kasaba	22	2,4		
	İlçe	139	15		
	Şehir	287	31		
	Büyükşehir	407	44		
Çalışma durumu	Çalışıyor	437	47,2		
	Çalışmıyor	58	6,3		
	Emekli	137	14,8		
	Ev hanımı	293	31,7		
Çocukların cinsiyeti	Kızım/kızlarım var	229	24,8		
	Oğlum/oğullarım var	130	14,1		
	Hem kız(larım) hem oğlum(larım) var	566	61,2		
Ortalama dağılımları	N	Min.	Maks.	Ortalama	Std Sapma
Yaş	925	35	68	48,47	6,058
Çocuk sayısı	925	1	9	2,84	1,22
Aylık ortalama hane geliri	925	1000	350000	29040,80	24643,741
Siyasi görüş	919	1	10	6,6311	2,1848
Dindarlık düzeyi	925	1	10	6,4962	2,32417

Tablo 1'de yer alan yaş, çocuk sayısı, yaklaşık ortalama aylık hane geliri dağılımlarında, katılımcıların ortalama olarak 48 yaş civarı 3 çocuklu, aylık 30000'e yakın geliri olan haneler olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğu literatürde 1980 öncesi doğumları tasvir eden "z kuşağının" bir bakıma son dönemlerini temsil etmektedir. Dağılım olarak incelendiğinde 44 yaşından küçük, 80 sonrası doğumları kapsayan kısım katılımcıların yaklaşık %21'ini oluşturmaktadır. Çocuk sayısının 2 veya 3 olduğu haneler örneklemin yarısını geçmektedir. Tek çocuklu haneler ise %10 düzeyinde dağılım göstermektedir. Gelir açısından değerlendirildiğinde katılımcıların yarısından fazlası; emekli ve eşi çalışmayan ya da ev hanımı hane verileriyle örtüşerek ortalama 29000 TL civarı gelir ile yüksek olmayan

gelir profili sergilemektedir. Fakat 2023 yılı TÜİK hane halkı yıllık gelir bazında değerlendirildiğinde Türkiye’de 2023 yılı mayıs ayı verilerinin aylık olarak iki katından fazladır. Bu durum aileler için üniversitede çocuk okutmanın çoğunlukla maliyetli olabilen sosyo ekonomisini görece yansıtmaktadır.

Ailelerin sosyolojik profilini belirleyebilmek ve değerlerle ilişki kurabilmek amacıyla siyasi yönelim ve dindarlık düzeyleri sorusu bu çalışmada kullanılan betimleyici sorular arasındadır. Siyasal yönelim; sol uçta merkezde ve sağ uçta konumlanmak üzere 1 en sol 10 en sağ uçları yansıtan 1’den 10’a puanlama sorusunun cevap dağılımı değerlendirildiğinde üniversite gençliğinin ailelerinin ortalama 6,631 değeri ile sağa yaklaşır biçimde ortada yoğunlaşan siyasi eğilimlerinin olduğu görülmüştür (Tablo 1). Dindarlık düzeylerini 1 en düşük 10 en yüksek şeklinde 1-10 arasında değerlendirmelerinin istendiği sorunun cevap dağılımına bakıldığında ise kendilerini ortalamanın biraz üstünde dindar olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Burada, seçilen örnekleme gençliğin ailelerinin siyasal ve dini açıdan çok uç bir profil sergilemeyen bir yapıda olduğu ifade edilebilir. Nitekim Türkiye açısından değerlendirildiğinde, KONDA’nın (2022) araştırma yüzdeleri Türkiye’nin %50 dindar %33, inançlı bulgusu bu çalışmadaki orta değer üstü dindarlık bulgusu ile örtüşmektedir. Diğer taraftan aynı çalışmada yaşam tarzı sorusuna verilen cevap dağılımında Türkiye’de geleneksel muhafazakârlar 2021 yılı için %45 oranında iken dindar muhafazakârların oranında 2012 den bu yana %27’den %24’e düşüş yaşanmış; yaşam tarzını modern olarak tanımlayanlar ise aynı yıllar arasında %27’den %31’e yükselmiştir (KONDA, 2022). Bu çalışmada elde edilen sol-sağ ve merkez ayrımı bulgularının sosyolojik dinamikler açısından anlaşılmasında Yağcı’nın (2022) Dünya Değerleri Araştırması verileri ile 1990-2018 aralığı Türkiye’de siyasal sol- sağ ayrımını analiz ettiği çalışması ufuk açıdır. Bu çalışma ile aynı puanlama sorusunun kullanıldığı analizlerinde belirginleşen nokta sağ-sağ yelpazesindeki konumlarının sınıfsal belirleyicilerden ziyade bireylerin tutum ve değerleri ile daha kuvvetli bir ilişkiye sahip olmasıdır. Yağcı’nın ifadesiyle (2022, s. 21) *“Bunlar arasında, özel mülkiyet ve eşitlikçiliğe dair ekonomik tutumlara kıyasla, sekülerizm ve özgürlükçülük gibi kültürel değerlerin ne kadar benimsendiği çok daha ağır basmaktadır”*. Bahsedilen tüm yıllar değerlendirildiğinde orta ve sağa dair siyasal yönelim oransal olarak yüksektir. İlginç bir bulgu da ülkemizde bireylerin yaş aldıkça sağa yönelmesidir. Bu durum siyasi değerlerde de zaman içinde böyle bir yönelim olduğunu anlatabilir. Nitekim bu çalışmanın aileler olarak yaş grubu verileri siyasal yönelim ve dindarlık düzeyi ile birleştiğinde, bahsedilen geniş kapsamlı çalışmalarla tutarlılık göstermektedir.

Aile değerlerini daha detaylı analiz edebilmek amacı ile katılımcılara aile türü, aile tutumu ve aile değerlerine yönelik sorular yöneltilmiştir (Tablo 2). Ailelerin yasından fazlası, geleneksel tipolojiyi yansıtan geniş ailelerde yetiştiğini ifade etmektedir. Ancak şu an ebeveyni oldukları ailelerin %84 oranı ile çekirdek aile olduğu görülmektedir. Burada keskin bir dönüşümden bahsedebilmek mümkün. Gençliğin ailelerinin kendi üst kuşak aile tutumlarını genel olarak seçmelerini istediğimiz soruya verilen cevapların çoklu dağılımı beş aile tutumu içerisinde daha yüksek cevaplar olarak öncelikle koruyucu ailelere işaret etmektedir. Katılımcıların diğer en çok oranda otoriter ve hoşgörülü/izin verici ailelerde yetiştiği saptanmıştır. Şu anki ailelerinde ise en yaygın tutum koruyuculuk olarak göze çarparken kendi yetiştikleri ailelere göre çok daha hoşgörülü ve izin verici oldukları, otoriterliğin üçüncül düzeyde kaldığı görülmektedir. Çarpıcı diğer bir nokta demokratik aile tutumunun gençliğin ailelerinde yaygınlaşması bulgusudur. Ailelerde otoriter tutumun zamanla eridiği, kendi yetiştikleri ailelerden ziyade ebeveyn olarak, şu an çoğunlukla daha hoşgörülü ve demokratik tutuma yöneldikleri ifade edilebilir. Aile değerleri ile ilgili ideal ve reel düzeyde betimlediğimiz diğer bir bulgu ailelerin çocuk yetiştirme sürecinde genel olarak önemli gördükleri değerler ve kendi çocuklarını yetiştirme sürecinde öncelikli gördükleri değerlerdir. Bu soruya verilen cevaplar için katılımcıların Schwartz’ın ölçeğindeki değer yönelimleri ifadelerinden faydalanmaları ve içerisinde en çok beş değer seçmeleri istenmiştir. Çoklu cevap dağılımına bakıldığında; idealize ettikleri ve çocuk yetiştirirken öncelediklerin her iki soru için verilen çoklu cevapların aynı ifadeler olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bu durumda

ailelerin çocuk yetiştirme sürecinde önemsenmesi gerektiğini düşündükleri değerleri kendi ailelerinde de öncelikli gördüğünü, eylem ve tutum yöneliminin görece örtüştüğünü ifade edebiliriz. Burada yer alan betimleyici istatistikler değer yönelimleri faktör alt grupları ile birlikte daha detaylı analizler yapabilmemizi sağlayacak.

Tablo 2: Aileleri betimleyici değişkenlerin dağılımı ve çocuk yetiştirme sürecinde önemsenen değerler

Aile ile ilgili betimleyici sorular		Frekans	Yüzde
Yetiştirdiğiniz aileyi nasıl tanımlarsınız?	Geleneksel aile (geniş aile)	477	51,6
	Çekirdek aile	448	48,4
Ebeveyni olduğunuz aileyi nasıl tanımlarsınız?	Geleneksel aile (geniş aile)	147	15,9
	Çekirdek aile	778	84,1
Yetiştirdiğiniz ailede ebeveynlerinizin tutumları sizce genel olarak nasıldı?	Koruyucu	632	36,3%
	Otoriter	506	29,0%
	Hoşgörülü/izin verici	298	17,1%
	Demokratik	205	11,8%
	İhmalkar	102	5,9%
	Toplam cevap	1743	100,0%
Şu an mevcut ailenizde sizin ve eşinizin tutumları genel olarak nasıldır?	Koruyucu	638	33,6%
	Hoşgörülü/izin verici	562	29,6%
	Otoriter	341	17,9%
	Demokratik	328	17,3%
	İhmalkar	31	1,6%
	Toplam cevap	1900	100,0%
Çocuk yetiştirme sürecinde önemsenen değerlerin dağılımı		Frekans	Yüzde
Çocuk yetiştirme sürecinde sizce hangi değerlere daha çok önem verilmelidir (İdeal)	Dürüst Olmak	691	15,1%
	Adil Olmak	629	13,7%
	Sorumluluk	518	11,3%
	Dindarlık	492	10,8%
	Kendine Saygı	380	8,3%
Çocuklarınızı yetiştirirken hangi değerleri daha çok öncelediniz? (Reel)	Dürüst Olmak	680	14,9%
	Adil Olmak	614	13,4%
	Sorumluluk	529	11,6%
	Dindarlık	462	10,1%
	Kendine Saygı	382	8,4%

Bulgular

Bilimsel olarak faktör analizinin amacı değişkenlerdeki karşılıklı ilişkileri özetleyerek tutarlı kavramsal yapılar oluşturmaktır. Bu çalışmada Schwartz'ın (1992) değer yönelimlerini ölçen 57 ifadeli cetvel kullanılmış, katılımcıların önemsizden önemliye doğru 7'li ayrışımında cevaplamaları istenmiştir. Gençlik ve aileyi kıyaslayarak değişimi analiz edebilme düşüncesi doğrultusunda önceki çalışmada faktör analizi sonrasında kullanılan (Çalışma 1: Topçuoğlu ve Aksan, 2019) 33 ifade alt boyutlar bu çalışma için de denenmiş, faktör ayrışımı tutarlı bir yapı sergilemiştir. Önceki çalışmada elde edilen 7 alt boyut bu çalışmada güvenilirlik testlerine tabi tutulmuş, ayrıca yapılan doğrulayıcı faktör analizi ile önerilen faktör yapısının anlamlı bulunduğu görülmüştür ($p=,000$). Tablo 4'te ortalama puanlarla birlikte faktör yükleri gösterilmektedir.

Tablo 3: Değer yönelimleri ölçeği faktör yapısı ve ortalama puan değerleri

KMO: ,927 df:496 sig.:,000								N	Ortalama SS	
Açıklanan varyans :%57,271	1	2	3	4	5	6	7			
7.Barış İçinde Bir Dünya	,623							925	6,3622	1,18508
24.Güzelliklerle Dolu Bir Dünya	,622							925	6,1222	1,22968
19.Eşitlik	,389							925	6,0605	1,28537
23.Gerçek Dostluk	,406							925	6,1589	1,24388
18.Ebeveyn ve Yaşlılara Saygı	,582							925	6,4670	1,00337
6.Hoşgörülü Olmak	,684							925	6,2714	1,11701
34.Kendini Kontrol		,585						925	6,2973	1,13544
33.Kendine Saygı		,750						925	6,4703	1,02376
32.Kendi Yönünü Belirleyebilmek		,699						925	6,1546	1,21092
36.Kontrol Gücü		,546						925	6,0951	1,29168
35.Kibarlık		,511						925	6,0303	1,32865
15.Dindarlık			,673					925	5,7373	1,58495
31.Kabullenme (insanın kaderine razı olması)			,705					925	5,1849	1,77567
29.İtaatkarlık			,688					925	4,8292	1,94542
37.Manevi Yaşam			,537					925	5,6659	1,45189
21.Gelenek ve Göreneklere Saygı			,599					925	5,9405	1,36028
30.İyiliklerin Ödenmesi			,445					925	5,2508	1,81915
8.Başarılı Olmak				,794				925	6,1438	1,18791
9.Bilgelik				,713				925	5,7557	1,36942
10.Başarma hissi				,700				925	6,0897	1,17677
3.Akıllı Olmak				,596				925	6,3395	1,06875
48.Sosyal Adalet					,677			925	6,3103	1,11849
49.Sosyal Düzen (toplumun istikrarlı olması)					,707			925	6,2097	1,21111
45.Sağlıklı Olmak					,554			925	6,6378	,87515
47.Sorumluluk Sahibi Olmak					,568			925	6,4551	1,00937
46.Sevecen Olmak						,432		925	6,0368	1,30050
27.İlmli Olmak						,437		925	5,8508	1,36571
39.Neşeli Olmak						,471		925	5,9643	1,30509
13.Değişik Bir Yaşam							,784	925	4,3070	1,82004
25.Heyecan Verici Bir Yaşam							,359	925	5,1578	1,64256
14.Dış Görünümü Koruyabilmek (İmaj)							,764	925	4,9265	1,78649
26.Hırslı olmak							,562	925	4,9243	1,80628

Değerler yönelimi ölçeği faktör alt grupları değerlendirildiğinde Tablo 3'te, ifadelerin dağılımında gösterilen ilk faktör grubu; "özgeci yönelim" olarak adlandırılmıştır (α : ,791). 2. faktör grubu "bireycilik yönelimi" (α : ,782), 3. faktör grubu "dindarlık ve manevi yönelim" (α : ,736) ; 4. faktör grubu "akılcı yönelim" (α : ,783); 5. faktör grubu "toplumsallık yönelimi" (α : ,798) ; 6. faktör grubu "iyilik hali" (α : ,745), 7. faktör grubu "uyarıcılık yönelimi" (α : ,769) şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmada ailelerin yöneldiği değerler ortalama puanlar açısından değerlendirildiğinde; *sağlıklı olmak* en yüksek puana sahip değer yönelimi olurken tam puana yaklaşan diğer değer ifadeleri *kendine saygı* ile *yaşlılara ve ebeveynlere saygı* olmuştur. *Sorumluluk sahibi olmak*, *akıllı olmak*, *sosyal adalet*, *sosyal düzen* dağılımda diğer yüksek ortalamalı ifadelerdir. *Değişik bir yaşam*, *itaatkârlık*, *hırslı olmak*, *imaj* ifadeleri ise gençliğin aileleri için dağılımda en düşük ortalamalara sahip değerlerdir. Bu açıdan ailelerin kendi değer yöneliminde sağlıklı olmak ve saygı ön plana çıkarken toplulukçu değerleri de daha çok önemsedikleri

görülmektedir. Değer yönelimlerinin faktör gruplarının her biri arasında anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Dağılımda en güçlü korelasyon ilişkileri bireycilik yönelimi-toplumsallık yönelimi (.676**), bireycilik yönelimi-özgeci yönelim (.663**) ile toplumsallık yönelimi ve özgeci yönelim (.654) **arasındadır. Bu durum üniversite gençliği araştırmasında bulgularan ilişkilerle yakın benzerlik göstermektedir. Ancak aileler için en güçlü yönelim ilişkisi bireycilik ve toplumsallık yönelimi arasında iken geçlerde özgeci yönelim ve toplumsallık yönelimi ilişkisi (.606**) (Bkz. Topçuoğlu ve Aksan, 2019) ön plana çıkmaktadır. Bu durum demokratik değerlerin toplumda yükselmesi ile ilişkilendirilebilir. Ailelerde bireycilik değerlerine yönelirken toplulukçu değerler yönelimin artışı empati, saygı ve farklılıklarla toplum olma, düzeni sağlama ile anlam kazanan demokratik değerlerle (Bkz. Oğuz, 2011; Uygun & Engin, 2014) örtüşür görünmektedir. Nitekim *eşitlik ve barış içinde bir dünya* ifadelerini içeren özgeci yönelimin toplumsal ve bireyci değer yönelimleri ile kurduğu güçlü ilişki bu yorumu desteklemektedir.

Çalışmanın demografik ve betimleyici verileri ile alt boyutlar arasındaki ilişkiler gençliğin ailelerinde önemli bulgulara işaret etmektedir. Değer yönelimleri alt boyutları ile anlamlı demografik ilişkilerde; yaş ile bireycilik yöneliminde gücü oldukça az negatif yönlü ilişki bulunmuştur (-,065*). Bulgulara göre yaş arttıkça bireyci değerlere ve özgeci değerlere yönelim (-,098*) azalmaktadır. Değer yönelimleri faktör grupları ve gelir herhangi bir anlamlı ilişki ortaya koymamıştır. Çocuk sayısına baktığımızda ailelerde çocuk sayısı arttıkça bireyci yönelim azalırken (-,067*) dindarlık ve maneviyatçı değerlere yönelimin arttığı görülmüştür. Gelenekselliğin geniş ailelerle ilişkisini tekrar hatırladığımızda bu bulgu ilişkiyi destekleyici görünmektedir. Ailelerin dindarlık düzeyi arttıkça uyarıcılık değeri dışında diğer değer alt gruplarına yönelimin artması söz konusudur. Bu değişkenle en güçlü ilişki dindarlık ve maneviyatçılık değer yönelimi arasındadır (, 353**). Bulguya göre gençliğin ailelerinde dindarlık arttıkça dini ve manevi yönelim de artarak tutarlı bir durum göstermektedir. Dindarlık düzeyi arttıkça özgeci yönelim (.232**) ; iyilik hali (.198**) ; bireyci yönelim (.162**) ve toplumsal yönelim (.136**) artmaktadır. Buradaki ilginç bulgu ailelerin daha modern ve bireyci değerleri ile dindarlık seviyesinin çatışmamasıdır. Bu durum toplumumuzda geleneksel ve modern değerlerin daha az çatışma-daha çok uyumla var olabildiği bulgusuyla; bu çalışmanın *Aile Değerleri* başlığında detaylandırdığımız ASAGEM (2010) ve Kağıtçıbaşı & Ataca (2017)'nin aile değerleri konusunda elde ettikleri bulguları desteklemektedir. Ailelerin siyasi görüşlerini anlatan soldan sağa artan cetvelin değer yönelimleri ile ilişkisi, artışın sağlaşmayı göstermesi bilgisi çerçevesinde; ilişkilere baktığımızda dindarlık ve maneviyatçı yönelim ile güçlü bir ilişki ortaya koymaktadır (.339**). Aileler soldan sağa doğru yönelirken iyilik halini anlatan değerlere yönelimleri artmaktadır (.121**). Buna karşın uyarıcılık yönelimi ile gücü az ve düşük düzeyde negatif yönlü korelasyon ilişkisi bulunmuştur (-,074*). Bu durum gençlerin ailelerinde sağ görüş arttıkça *imaj- hurs* ifadelerini içeren uyarıcı değerlere yönelimin azaldığı bulgusu ile gücü az da olsa tutarlı bir ilişki sergilemektedir.

Kategorik değişkenlere bakıldığında özgeci yönelim ve iyilik hali değer yönelimleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu bulguya göre gençliğin aileleri içerisinde kadınlar erkeklere göre özgeci (ort.6,33, sd. ,754, t=3,762, p=,000) ve iyilik halini (ort.6,02, sd. ,9645, t=2,541, p=,011) yansıtan değerlere daha fazla yönelmektedir. Aile değer yönelimleri ve aile tipolojisi arasında da anlamlı ilişkiler mevcuttur. Ebeveynlerin kendi yetiştikleri aileler açısından bireycilik, dindarlık ve maneviyatçılık, toplumsallık yönelimi ve iyilik hali yönelimleri arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bu bulguya göre katılımcılar içerisinde bireyci (ort.6,28, sd. ,8215, t=2,410, p=,0,016), toplumsal (ort.6,46, sd. ,7606, t=-2,075, p=,001) ve iyilik hali (ort.5,975, sd. 1,0162, t=-,722, p=,010) değerlerine yönelim çekirdek ailelerde; dindarlık ve maneviyatçılık (ort.5,49, sd. ,9964, t=2,075, p= ,03) değerlerine yönelim geleneksel/geniş ailelerde yetişen ebeveynlerde daha yüksektir. Mevcut aile tipolojilerinde ise özgeci, bireyci, toplumsal, iyilik hali değer yönelimi alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Özgeci yönelim (ort.6,27, sd. ,8005, t=2,586, p= ,010), bireycilik yönelimi (ort.6,25,

sd. ,8484, $t=3,518$, $p=,000$), toplumsal (ort.6,44, sd. ,7938, $t=3,5099$, $p=,000$) ve iyilik hali (ort.5,98, sd. 1,0855, $t=2,441$, $p=,015$) değerlerine yönelim çekirdek aileler lehinedir.

Ailelerin eğitim durumu ile özgeci yönelim, dindarlık ve maneviyatçı yönelim, akılcı yönelim ve iyilik halini yansıtan değerler arasında anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Bu bulguya göre ilkökul mezunları lise ve üniversite mezunlarına göre özgeciliğe (f: 4,711 $p=,000$) ; ilkökul mezunları lise mezunlarına göre dindarlık ve maneviyatçılığa (f: 3,541 $p=,002$) ; ilk okul mezunları okuryazarlara göre akılcılığa (f: 2,851, $p=,009$) ; ilkökul ve ortaokul mezunları üniversite mezunlarına göre iyilik halini yansıtan değerlere daha fazla yönelmektedir (f: 3925, = ,001).

Değer yönelimi- mekân ilişkisinde; iyilik hali ve uyarıcı değerler dışında tüm değer yönelimi grupları anlamlı ilişkiler göstermiştir. Genel olarak bulgular hayatının büyük çoğunluğunu büyük şehirde geçirenlerin köyde geçiren ebeveynlere göre özgeci, bireyci, dindar ve maneviyatçı, toplumsal ve akılcı değerlere daha fazla yöneldikleri yönündedir. Bu bulgu mekân-değerler ilişkisinde gençlik ailesini ele aldığımızda kentliliğin değer yönelimi türlerine etkisini göstermektedir.

Çalışma durumu ile değer yönelimleri özgeci, dindar ve maneviyatçı, toplumsal, iyilik hali alt grupları özelinde anlamlı ilişkiler göstermiştir. Bulgular özgeci değerler için (f: 6,859, $p=,000$) ev hanımlarında çalışan ve emeklilere göre; dindar ve maneviyatçılar için (f:3,628, $p=,013$) ev hanımlarında çalışanlara göre; toplumsallık için (f: 2,989, $p=,030$) ev hanımlarında çalışmayan katılımcılara göre; iyilik hali için (f: 4,874, $p=,002$) ev hanımlarında bu sefer de çalışmayanlara göre daha fazla yönelim göstermektedir. İlginç bir bulgu olarak bu durum çalışma kategorisinde ailelerin değer yönelimlerinin özgecilik, dindarlık, toplumsallık ve iyilik hali değerlerinde ev hanımlarını tipikleştirmektedir. Bahsedilen değerlere yönelenler daha çok ev hanımları olurken çalışan, çalışmayan ve emeklilerle fark ortaya koymaktadır.

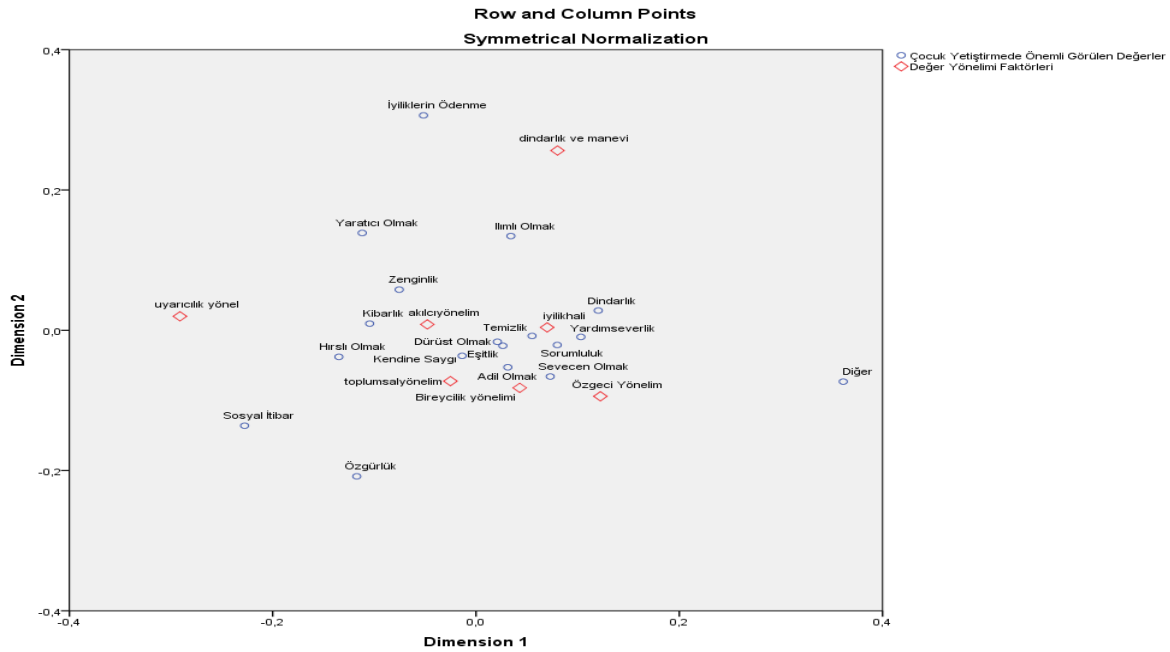
Çocukların cinsiyeti açısından değer yönelimleri ise sadece dindarlık ve maneviyatçılık alt grubu ile anlamlı ilişki ortaya koymaktadır (f:4,838, $p=,008$). Dindar ve maneviyatçı değer yönelimi, ailede kız çocuğu olan bireylerde, erkek çocuğu olanlara göre daha fazladır. Katılımcılar içerisinde sadece kız çocukları olanların erkek çocukları olanlara nazaran *dindarlık, insanın kendi kaderine razı olması (kabullenme), itaatkârlık, manevi yaşam, iyiliklerin ödenmesi, gelenek ve göreneklere saygı* değerlerini daha fazla benimsediği görülmektedir.

Ailelerin kendi ebeveynlerinin tutumları ile değer yönelimlerine baktığımızda uyarıcılık yönelimi dışında diğer tüm değer alt grupları anlamlı ilişki göstermektedir. özgeci yönelimde (f: 4,549, $p=,001$) koruyucu ile hoşgörölü izin verici tutumdaki ailelerde yetişenler demokratik tutum ile yetişenlere göre; bireycilikte (f:6,259, $p=,000$) otoriter ile hoşgörölü izin verici tutumda yetişenler ihmalkarlara göre; dindarlıkta (f:4,428, $p=,002$) koruyucu tutumda yetişenler demokratik tutumda yetişenlere göre; akılcılıkta (f:3,488, $p=,002$) ve toplumsal yönelimde (f: 6,985, $p=,000$), iyilik halinde (f:2,583, $p=,036$) koruyucu tutumda yetişenler demokratiklere göre daha çok bu değerlere yönelmektedir. Bu bulguda ise koruyucu tutumun demokratik, ihmalkâr ve hoşgörölü tutuma göre belirginleştiği; bu ailelerde yetişen katılımcıların özgeci toplulukçu, akılcı, dini, iyilik hali değer yönelimlerine daha fazla yöneldikleri görülmektedir.

Gençliğin ailelerinin kendi birincil ailelerinde genellikle hangi tutumda oldukları sorusu ile değer yönelimleri arasındaki ilişki ise tüm alt boyutlar için anlamlılık göstermiştir. Özgecilikte (f:4912, $p=,001$) koruyucular otoriterlere göre hoşgörölü ve izin verici tutumdakiler otoriter ve demokratik tutumdakilere göre; bireyci değerlerde (f:4,644, $p=,001$) koruyucu ile hoşgörölü izin verici tutumda olanlar otoriterlere göre fark ortaya koymuştur. Dindar ve maneviyatçılarda (f:4,674, $p=,001$) koruyucular ile hoşgörölü-izin vericiler demokratiklere göre; akılcı değerlerde (f:3,397, $p=,009$) koruyucular otoriterlere göre, toplulukçu değerlerde (f: 6,984, $p=,000$) koruyucular ile hoşgörölü-izin

vericiler otoritelere göre; iyilik halinde ($f:4,671$, $p: ,001$) koruyucular ile hoşgörülü izin vericiler demokratiklere göre anlamlı fark ilişkileri ortaya koymuştur. Kategorik değişkenlerin analizinde ilk defa fark bulgusu veren uyarıcılık yönelimi ($f:4,233$, $p=,002$) ise hoşgörülü- izin verici ailelerde koruyucular ve otoritelere göre fark göstermiştir. Gençliğin ailelerinde özellikle koruyucu aileler ve hoşgörülü izin verici ailelerin toplumsal, bireysel, özgeci, maneviyatçı, uyarıcı, akılcı ve iyilik halini yansıtan değerlere diğer tutumlardaki ailelerden daha çok yöneldikleri; bir bakıma değerleri aktarmayı daha çok sürdürdükleri söylenebilir. Koruyucularla bu noktada benzeşen hoşgörülü - izin verici ailelerin birbirlerinden ayrıştıkları yer uyarıcılık açısından olurken, izin verici ailelerin; *değişik ve heyecan verici bir yaşam, imaj ve hırslı olma* konusunda koruyucu ve otoriterlerden daha çok olumlu yaklaşım gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum aile tutumları ile değerlerin tutarlı bir ilişki sergilediğini gösterirken çarpıcı bir bulgu olarak hoşgörülü ve koruyucu ailelerin her birinin değerler konusunda görece daha duyarlı olduklarını söyleyebiliriz.

Tablo 4: Uyum Analizi

Bu araştırmada gençliğin ailelerini betimleyen son analiz ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken yöneldikleri değerler ve değer yönelimleri ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkidir. Uyum analizini yansıtan Tablo 4'te uyum gösteren değerlerin merkezden yayılarak eşitlik, kendine saygı, sorumluluk, adil olmak, sevecen olmak, toplumsal yönelim, bireyci yönelim, akılcı yönelim, kibarlık, hırslı olmak, iyilik hali değer yönelimi, yardımsverlik, dindarlık, bireyci yönelim, özgeci yönelim uyumluluk göstermektedir. Bu değerler ailelerin çocuklarını yetiştirirken önemsedikleri değerler olarak birbiriyle daha uyumludur. Çeperde ise zenginlik, ılımlı olmak, yaratıcı olmak daha uzakta uyarıcılık yönelimi, sosyal itibar, özgürlük, değerlerini görmekteyiz. Elde edilen bulguya göre ailelerin dini ve manevi yönelim ile iyiliklerin ödenmesi değerlerini merkezde bahsedilen değerlerden daha ayrı konumlandıklarını ifade edebiliriz.

Üniversite Gençliğinin Değerleri ve Ailelerin Değerleri: Karşılaştırılabilir Sonuçlar

Daha önce gerçekleştirilen üniversite gençliği odaklı araştırma (Çalışma 1: Topçuoğlu ve Aksan, 2019) sonuçları ile bu çalışmanın saha bulguları belirli düzeylerde analitik karşılaştırma yapabilmeyi sağlıyor. Bu çerçevede belirlenen iki düzey aynı zamanda bu araştırmanın gençlik-aile değerleri

karşılaştırma soruları olarak düşünülebilir. Bunlardan ilki “ Çalışma 1’de elde edilen değer yönelimleri alt boyutları arasındaki korelatif ilişkiler bu araştırmanın bulgularıyla örtüşüyor mu?” sorusudur. İkinci soru “önceki çalışmalarda kurumların değeri ölçeği ile değer yönelimi ölçeği alt boyutları ilişkisinde ortaya çıkan yapı bu çalışma bulgularıyla desteklenebilir mi?” Çalışmanın bundan sonraki kısmı, bu sorular çerçevesinde gençliğin değerleri ile aile değerleri ilişkisini ve gençlik mi değişti, aile mi değişti tartışmasını açıklığa kavuşturmaya yöneliyor.

Çalışma 1’de elde edilen korelasyon ilişkileri ile bu çalışma arasındaki benzerlik ve farklılıklara bakıldığında(Bkz. Topçuoğlu ve Aksan, 2019); gençlerde bireycilik yöneliminde en güçlü korelasyon özgecilik değerleri ile belirginleşirken aileler için bu ilişki toplumsal yönelimle gerçekleşmiştir. Gençlerde din ve maneviyatçı yönelim en yüksek akılcı yönelimle korelasyona sahipken ailelerde en güçlü ilişki iyilik haliyle kurmuş, akılcılık aileler için korelasyon gücü olarak üçüncü sırada yer almıştır. Akılcı yönelim gençlik kategorisinde bireyci ve özgeci yönelimle en güçlü ilişkileri kurarken ailelerde toplumsal yönelimle ilişki aynı derecede gücü göstermiştir. İyilik hali yönelimi aile ve gençlik için benzer olurken gençlerde uyarıcılık için ilk güç sırasında olan dindarlık ve maneviyatçılık yönelimi ailelerde akılcı yönelim ile farklılaşmış, aileler için daha tutarlı bir ilişki ortaya konmuştur. Nitekim uyarıcı değer yöneliminin *hurs, imaj, değişiklik, heyecan* ifadelerinden oluştuğu hatırlandığında; gençliğin maddi-manevi değerleri algılamasındaki benzeşme bulgusu güçlenmektedir. Aileler için böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla karşılaştırmada verilere yönelen araştırma soruları için ilk cevap; ailelerin ve gençler için değer yönelimlerinin kendi aralarında kurduğu ilişkide ortaya çıkan yapının farklı özelliklere sahip olduğudur.

Çalışma 1’de neredeyse 20 yıl sonrasında üniversite gençliğinin değerleri karşılaşmasında ortaya çıkan fark bulgusu(Bkz. Topçuoğlu ve Aksan, 2019) Schwartz’ın (1992) değer ifadelerini içeren ölçeği ve kurumların değeri ölçeği 2. düzey analizler sonrasında elde edilen boyutlar arasında özellikle “maddecilik” olarak adlandırılan değer yönelimi alt boyutu ve “maneviyatçı” kurum değeri alt boyutu arasında negatif yönlü ilişkidir (Bkz. Topçuoğlu, 1999, s: 92). Bu bulgu gençlerin 2000li yılların hemen öncesinde maddi ve manevi değerleri negatif yönlü algıladığı, biri artarken diğersinin azaldığını göstermekteydi. Aynı ölçme aracı ile yirmi yıl sonrasında gerçekleştirilen çalışmada ise bu yapı değişmiş, pozitif yönlü ilişki göstermişti (Bkz. Topçuoğlu ve Aksan, 2019). Bu çalışma bu durumla ailelerin ilişkisini ortaya koymayı deneyecektir. Yapılan analizlerde bahsedilen 3 boyutlu kombinasyonlar faktör analizi ile değer yönelimi ölçeği alt boyutlarında gözlemlendi. Ancak toplumsal kurumların değeri ölçme aracı alt boyutları gençlik çalışmalarından daha dağınık ayrıştı. Bu araştırma kapsamında toplumsal kurumların değeri ölçme aracı güvenilirlik kat sayısı (α ; 937) oldukça yüksek bulunduğundan için faktör yapıları oluşturularak aynı ilişkilere bakıldı.

Tablo 5: Gençlik ve aile değerleri karşılaştırması

Üniversite Gençliğin Değerleri (Çalışma 1: 2019)	Maddecilik	Maneviyatçılık	Üretkenlik
Manevi yönelim	,284**	,336**	,131**
Bireycilik ve maddecilik yönelimi	,303**	,165**	,278**
Evrensellik yönelimi	,238**	,313**	,287**
Ailelerin Değerleri	Maddecilik	Maneviyatçılık	Üretkenlik
Manevi yönelim	,260**	,536**	,385**
Bireycilik ve maddecilik yönelimi	,416**	,283**	,425**
Evrensellik yönelimi	,450**	,565**	,515**

Tablo 5’te gençlik ve aile değerleri karşılaştırmasında maddecilik ve manevi değer yönelimleri arasında üniversite gençliği ile aileler arasında oldukça yakın bir yapı gözlenmiştir. Dolayısıyla ikinci araştırma sorusunun cevabı olarak; Çalışma 1’de ortaya çıkan yapının bu çalışma bulgularıyla desteklendiği, aynı değerler ilişkisinde gençlerin ailelerle benzeştiği, benzer algıladığı ya da benzer

biçimde yöneldiği ifade edilebilir. Diğer taraftan ailelerin diğer tüm değerler açısından korelasyon kat sayıları gençlerden yüksektir. Bu anlamda aileler kategorisinde korelasyon ilişkilerinin daha güçlü ve etkili olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Değerler konusunda gerçekleştirilen bu çalışma farklı araştırmaları karşılaştırılabilir bulgular üzerinden ele alarak belirli sonuçlara ulaşmayı yine belirli ölçülerde başarabildi. Literatürde aile değerleri prototipi verecek sistemli araştırmalar yeterli düzeyde olmadığı için bu çalışmada seçilen örneklemde gençliğin aile değerleri demografik ve ilişkisel sorularla ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiştir. Bu analizler, aile değerleri ile ilgili ölçek bulguları açısından destekleyici bilgilere sahip olmamızı sağlarken gençliğin değerleri ile karşılaştırmaların belirli parametreler üzerinden gerçekleşmesine neden oldu. Makro düzeyde ulaşılan en somut bulgu gençliğin ötesinde asıl keskin dönüşümün ailelerde gerçekleştiğidir. Ailelerde değerlerin değişmesini doğrudan etkilediğini düşündüğümüz büyük yapısal farklılaşmalar var. Bunlardan biri aile türünün diğeri aile tutumlarının geçirdiği değişim. Gençliğin ailelerinin yarısından fazlası geleneksel tipolojiyi aynı zamanda değerleri yansıtan geniş ailelerde büyümüş, ancak şu an ebeveyn oldukları aileler %80lerin üstünde çekirdek aile tipolojisinde, dolayısıyla modern değerlerle ilişkilendirilebilir bir durum ortaya koyuyor. Gençliğin ailesinin kendi ebeveynleri çoğunlukla koruyucu tutumda iken ikinci ve üçüncü sıradaki yüksek cevap alan tutumları otoriter ve hoşgörülü- izin verici olarak elde ettik. Gençliğin ailelerinin kendi tutumları yine yaygın olarak koruyucu, ancak yetiştikleri ailelere göre çok daha hoşgörülü-izin verici tutuma sahipler. Çarpıcı diğer bir bulgu demokratik aile tutumunun da yaygınlaşması olurken otoriter tutumun ailelerde zamanla eridiği, ailelerin daha hoşgörülü ve demokratik tutuma yöneldikleri, demokratik tutumun yaygınlaştığı görülüyor. Bu durum değer tutum ilişkisinde; ailelerin sahip oldukları değerleri çocuklarına daha hoşgörülü- izin verici ve demokratik yollarla aktarılabilceğini akla getirmektedir. Diğer taraftan otoriter tutumun tersine, çocukları ile ilişkilerinde baskı veya direnç gücü daha düşük olan bu ailelerde dış dünya ile daha özgür bağlantıların kurulduğu gençlik dönemine gelene kadar, çocukların sosyalizasyonun diğer unsurlarından etkilenme gücünün yüksek olduğunu tam olarak söyleyemeyecek olsak da bu ailelerin alternatiflere daha açık ve daha izin verici olduklarını söylemek mümkün. Bütün bunlar, ailelerin tutumlarındaki değişimin, yani bir bakıma gencin aile olduğunda gösterdiği değer yöneliminin niteliği hakkında önemli bilgiler vermektedir. Nitekim bu çalışmada da görüşülen ebeveynler olarak gerçekte ailelerin; ortalamada 40ları aşan yaşları, 2000li yılların başlarında araştırma konusu edilen genç jenerasyonun bugünün aileleri olduğuna görece işaret ederken “gençliğin aileleri” olan bu gençler 2000’li yılların yoğun değişim sürecini yaşayarak bu değişimi “kurum olarak aile” ye taşımış görünüyor. Şüphesiz bu bulgunun daha net ifade edilmesi, farklı gençlik kategorilerinin ailelerini de örnekleme dahil eden, Türkiye düzeyinde yapılacak çok daha kapsamlı araştırmalara bağlıdır.

Spesifik olarak gençlikle ailelerin değer yönelimleri alt boyutları korelasyon ilişkilerinde ikinci ve üçüncü düzeylerde farklılıklar görülse de, bu çalışmada birinci düzeye bulgular ve değişim bulgusu olarak izi sürülen madde ve maneviyat ilişkisi aynı yapıyı göstererek gençlerin ailelerle benzeştiğini, aile ve gençlik olarak bu iki kategorinin dünyayı ve toplumsal yapıları ve ilişkileri anlatan değerlere benzer biçimde yöneldiğini ortaya koydu. Bu durumda “gençlik değişti” iddiasını yansıtan popüler söylem alanı, bu değişimin gençliğin ailelerindeki değişimden bağımsız düşünülemeyeceği gerçeğine sıkıca bağlanmaya ihtiyaç duyacak.

SUMMARY

This study primarily aims to investigate the transformations in youth value orientations over time by analyzing family values, particularly parental influences. The motivation behind this research stems from findings in previous studies indicating differentiation in youth value orientations over a span of nearly two decades. More specifically, at the beginning of the 2000s, university youth perceived a dichotomy between material and spiritual values, whereas today, a more complex relationship has emerged. In earlier studies, a negative correlation was observed, whereby an increase in spirituality was associated with a decrease in orientation toward material values. However, after more than twenty years, this relationship has shifted slightly toward the positive, creating a mutually reinforcing structure between these two factors (see Topçuoğlu & Aksan, 2019). One of the strongest indicators of this change was revealed in a subsequent study conducted to analyze in greater depth the relationships between spirituality—primarily associated with religious values—and other factors. Surprisingly, the findings demonstrated that the transformation occurred not only among individuals with external religiosity but also among those with intrinsic religiosity (see Aksan & Altunsu-Sönmez, 2019). This micro-level finding suggests that university youth now approach religion and belief with a different perspective, integrating both traditional frameworks and modern motivations in a mutually reinforcing manner. This finding prompted further investigation into macro-level structures, with a particular focus on the family. To better understand these transformations, this study employs a structured questionnaire and robust statistical analyses.

This study was designed based on quantitative research techniques. The field research universe of the study is Konya. The sample consists of the families of students enrolled in a public university in Konya. The selection of the research universe and sample was influenced by the heterogeneous structure of the long-established university, which is based on both quantitative and qualitative diversity, as well as its compatibility with previous studies. Accordingly, data were collected from a total of 940 participants whose children were pursuing undergraduate education. After checking for missing and erroneous data, 925 questionnaires were deemed suitable for use in the study. A structured questionnaire was used in the study. In addition to demographic questions posed to participants, they were asked about the type of family they grew up in and their current family structure, as well as questions measuring parental attitudes in both their childhood family and their present family. Furthermore, in order to examine the relationship between their idealized values and reality, participants were presented with multiple-response questions regarding which values should generally be prioritized in child-rearing and which values they personally considered most important in raising their own children. In the instructions for these two questions, participants were asked to select their responses from the value orientation statements developed by Schwartz (1992), which served as one of the measurement tools in this study. Additionally, to provide a general characterization of youth perceptions of their families and facilitate detailed analyses, the questionnaire included a 10-point political orientation scale, ranging from the far left to the far right, as well as a 6-point religious belief scale. The measurement tools used in the study included the value orientation scale, which originated with Rokeach (1973) and was further developed through systematic research by Schwartz (1992), and the institutional values scale, previously employed by Topçuoğlu (1999). The value orientation scale consists of 57 statements and measures the degree of importance attributed to each value using a 7-point scale. To assess the suitability of the scale for analysis in this study, reliability tests were conducted, yielding a Cronbach's alpha reliability coefficient of $\alpha = 0.948$. The institutional values scale, on the other hand, consists of 46 statements and utilizes a 5-point Likert scale. Within the scope of this research, the reliability coefficient for the institutional values scale was found to be $\alpha = 0.937$. The analyses confirmed that both measurement instruments demonstrated a high level of reliability within

the study sample. The findings obtained from these scales were subjected to comparative tests against those from Study 1 (Topçuoğlu & Aksan, 2019) and interpreted accordingly.

This study on values has been able, to a certain extent, to reach specific conclusions by evaluating different research studies through comparable findings. Given the insufficient number of systematic studies in the literature that provide a prototype of family values, this study conducted a detailed analysis of youth family values through demographic and relational questions within the selected sample. These analyses not only provided supporting information regarding the findings from the family values scale but also enabled comparisons of youth values within specific parameters. At the macro level, the most concrete finding is that the most profound transformation has occurred within families rather than among youth. There are significant structural differentiations that we believe directly impact changes in family values. One of these is the transformation in family types, while another is the shift in family attitudes. More than half of the participants' families grew up in extended families that reflect traditional typologies and values. However, as parents, over 80% of them now belong to nuclear families, a structure that is more associated with modern values. Regarding parental attitudes, the majority of participants' own parents exhibited a protective approach, followed by authoritarian and permissive attitudes in second and third place, respectively. In contrast, participants themselves, as parents, also predominantly exhibit a protective attitude but are significantly more permissive compared to their own upbringing. Another striking finding is the increasing prevalence of democratic family attitudes, alongside a gradual decline in authoritarian approaches. Over time, families have shown a tendency toward more permissive and democratic attitudes. This suggests that families may now be transferring their values to their children through more tolerant and democratic methods. On the other hand, unlike authoritarian attitudes, families with lower levels of coercion or resistance in their relationships with their children seem to allow for freer connections with the outside world. Although it cannot be definitively stated that children in these families are more influenced by other elements of socialization before reaching adolescence, it is evident that such families are more open to alternatives and more permissive.

All these findings provide valuable insights into the transformation of parental attitudes and, in a way, into the nature of the value orientations exhibited when youth themselves become parents. Indeed, the parents interviewed in this study are, on average, in their forties. This suggests that the younger generation who were subjects of research in the early 2000s have now become today's families, carrying the intense transformation of that period into the institution of the family. However, a clearer articulation of this finding will require more comprehensive studies at the national level in Turkey, including families from different youth categories.

More specifically, although second- and third-level variations were observed in the correlation relationships between the value orientations of youth and their families, the first-level findings, particularly the relationship between material and spiritual values, displayed the same structure. This indicates that young people resemble their families in terms of value orientations. Both categories—youth and families—tend to interpret the world, social structures, and relationships through similar values. Consequently, The discourse on 'youth change' should be understood in direct connection with family transformations, highlighting the intergenerational continuity of value orientations.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	23.05.2023 tarihli, 2023/033 sayılı karar.	Ethics Committee Approval:	Decision numbered 2023/033, dated 23.05.2023.
Katılımcı Rızası:	Araştırmaya katılanlara çalışmanın amacı ifade edilerek rızaları alınmıştır.	Informed Consent:	The purpose of the study was explained to the participants and their consent was obtained.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support was received from any institution or project for the study.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	There is no conflict of interest between individuals and institutions in the study.
Telif Hakları:	Telif hakkı içeren materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No copyrighted material used.

KAYNAKÇA

- Adler F. (1956). The value concept in sociology, *American Journal of Sociology*, 62, No. 3. p. 272-279, <https://doi.org/10.1086/222004>
- Aksan, G. (2016). Max Weber ve değerler sosyolojisi: Bir metodolojik ikilemin düşündürdükleri, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35, s. 427-446, <http://dx.doi.org/10.21497/sefad.35126>
- Aksan, G., & Sönmez, Ö. A. (2019). Üniversite Gençliğinin Değerlerinin Farklılaşan Yönleri: Değerler ve Dindarlık İlişkisi Bugün Bizlere Ne Anlatıyor?. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 299-312.
- Allport, C. W., Vernon, P. E. ve Lindzey, G. (1960). *A study of values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Barker, M. R., Doran, R. L., & Sarnowski, A. A. (1978). An analysis of environmental values and their relation to general values. *The Journal of Environmental Education*, 10 (1), p. 35-40, <https://doi.org/10.1080/00958964.1978.9941894>
- Durkheim E (1992). *İntihar*(Ö. Ozankaya Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Ergüder, Ü., Esmer, Y. ve Kalaycıoğlu, E. (1991). *Türk Toplumunun değerleri*. İstanbul: TÜSİAD.
- Ersoy, E. (2018). Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları. *Journal of International Social Research*, 11 (56), s. 356-366, <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185639009>
- Gökçe, O. (1994). *Türk Gençliği'nin sosyal ve ahlaki değerleri*. Konya: S. Ü. Yay.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yay.
- Inglehart, R. F. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. F. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1990). Political value orientations. M. K. Jennings, J. W. van Deth, et al. (Eds.), *In Continuities in political action* (p. 67-102). Berlin: Walter de Gruyter.
- Inglehart, R. F. (2013). Changing values among western publics from 1970 to 2006. Klaus H Goetz, Peter Mair, Gordon Smith(Eds.), *In European Politics* (p. 130-146). London: Routledge.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, cultural change, and the persistence of traditional values. *American Sociological Review*, 65 (1), s. 19-51.
- Jagger, G., & Wright, C. (Eds.). (2004). *Changing family values*. London: Routledge.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (1972). *Gençlerin tutumları; kültürlerarası bir karşılaştırma*. Ankara: ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yay.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Ataca, B. (2017). Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye’den otuz yıllık bir portre. *Sosyoloji Dergisi*, (35), s. 77-101.
- Karp, D. R. (2000). Values theory and research. In E. F. Borgata (Ed.), *Encyclopedia of Sociology* (2nd ed.) (Vol. 3, p. 3213-3226). New York, N.Y: Macmillan
- Karşı, B. (2016). Robert M. Pirsig’in romanlarında işlevsel değer eleştirisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), s. 1601-1621.
- Kluckhohn, C. E., Murray, H. A., & Schneider, D. M. (1953). *Personality in nature, society, and culture* (2nd ed.). New York: Knopf.
- KONDA. (2022). Türkiye 100 kişi olsa (<https://interaktif.konda.com.tr/rapor/turkiye-100-kisi-olsa/1#navislide> erişim tarihi: 10.09.2024.)
- Küçük, N. (2016). Schwatz ın" değer yönelimleri ölçeği" ile Türkiye'deki öğrenciler üzerine yapılmış olan bazı araştırma bulgularının değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (57), s. 280-296.
- Marx, K. (2019). *Kapital cilt: I: Ekonomi politiğin eleştirisi* (Vol. 1). Ankara: Yordam Kitap.
- Neubeck, K. J., & Glasberg, D. S. (1996). *Sociology: a critical approach*. USA: Mc Graw Hill.
- Nirun, N. (1994). *Sistemik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Oğuz, A. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik değerleri ile öğretme ve öğrenme anlayışları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9 (22), s. 139-160.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1 (3), s. 217-239.
- Özensel, E. (2021). Toplumsal değerlerin taşıyıcı kurumu olarak aile ve aile değerleri. *Değer Çalışmaları*. Nurten Gökalt (Ed.). Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Değer Çalışmaları Uyg. ve Araştırma Merkezi Yay.
- Özlem, D. (1998). Doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrımının dünü ve bugünü üzerine. *Toplum ve Bilim*, 76. s. 7-39.
- Rokeach, M. (1968a). *Beliefs, Attitudes, Andvalues: a Theory of Organization and Change*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Rokeach, M (1968b). A theory of organisation and change within value attitude systems, *Journal of Social Issues*, Vol 24, p. 13-33.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Rose Arnold M. (1956). Sociology and the study of values. *The British Journal of Sociology*, Vol. 7, No. 1 p. 1-17.
- Saraçoğlu, F. (2023). Muhafazakâr aile değerlerine yönelik tutumlarda kuşaklararası farklılaşma düzeyi (Kayseri örneği), (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries (M.P. Zanna, Ed.). In *Advances in experimental social psychology*, (vol 25, p. 1-65), San Diego: Academic Press.
- Schwartz, S. (2021). A repository of Schwartz value scales with instructions and an introduction. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2 (2), 9.

- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1990). Toward a theory of the universal content and structure of values: Extensions and cross cultural replications. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (5), p. 878-891.
- Schwartz, S. H. (2011). Studying values: Personal adventure, future directions. *Journal of cross-cultural psychology*, 42 (2), p. 307-319.
- Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S. , Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32 (5), p. 519-542.
- Simmel, G. (2014). *Paranın felsefesi*, (Y. Alogan ve Ö. D. Aydın çev.). İstanbul: İthaki Yay.
- Spranger, E. (1928). *Types of men: The psychology and ethics of personality*, Halle: Max Niemeyer. (Original work published 1914).
- Stacey J. (2004) Virtual social science and the politics of family values in the United States. *Changing family values* (Vol. 11). Jagger, G., & Wright, C. (Eds.). London: Routledge. (p. 185-206).
- TC Başbakanlık ASAGEM (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması* (Proje Yürütücüsü: A. Topçuoğlu). Ankara: ASAGEM Yay.
- Tezcan, D. (2023). Aile değerlerinin kuşaklara aktarımında büyükanne-büyükbaba torun ilişkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Thomas, W. I., ve F. Znaniecki. (1984) *The Polish peasant in Europe and America*. Urbana: University of Illinois Press.
- Topçuoğlu, A. (1999). *Üniversite gençliğinin değerleri*. Ankara: Vadi Yay.
- Topçuoğlu, A., & Aksan, G. (2019). Üniversite Gençliğinin Değerleri: 20 Yıl Sonra Ne Değişti?. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2241-2274.
- Uygun, S. , & Engin, G. (2014). Temel demokratik değerler ölçeği: bir ölçek geliştirme çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 9 (5).
- Ülken, H. Z. (1965). *Değerler, kültür ve san ‘at*. İstanbul: Kâğıt ve Basım İşleri Matbaası.
- Ülken, H. Z. (1966). *Bilgi ve değer*. Ankara: Kürsü Yay.
- Vanevery, J. (2004). From modern nuclear family households to postmodern diversity? The sociological construction of ‘families’. *Changing family values* (Vol. 11). Jagger, G., & Wright, C. (Eds.). London: Routledge. (p. 185-206).
- Walęcka-Matyja, K. K., & Banach, A. (2022). Family values as predictors of the quality of close relationships. *Przegląd Psychologiczny*, 65 (1), p. 137-159.
- Weber, Max (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Zeynep Gürata (çev.). Ankara: Ayraç Yay.
- Welzel, C., & Inglehart, R. (2005). Democratization as the growth of freedom: The human development perspective. *Japanese Journal of Political Science*, 6 (3),p. 313-343.
- Wiley, N. (1986). Early American sociology and the Polish peasant. *Sociological Theory*, 4 (1), p. 20-40.
- Yağcı, A. H. (2022). Türkiye’de bireylerin sol-sağ ayrımına göre konumlanışı: Dünya değerler araştırması 1990-2018 verilerinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10 (1), s. 21-50.